

DOKUMENT ROBOCZY SŁUŻB KOMISJI

Zalecenie Komisji dla Polski w sprawie planu strategicznego WPR SDW (2020) 389 final

Towarzyszący dokumentowi:

KOMUNIKAT KOMISJI DO PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO, RADY, EUROPEJSKIEGO KOMITETU EKONOMICZNO-SPOŁECZNEGO I KOMITETU REGIONÓW

Zalecenia dla państw członkowskich w sprawie ich planów strategicznych dotyczących wspólnej polityki rolnej COM (2020) 846

Spis treści

Zalecenia Komisji dla Polski dotyczące planu strategicznego WPR.....	2
1.1 Wspieranie inteligentnego, odpornego i zróżnicowanego sektora rolnictwa zapewniającego bezpieczeństwo żywnościowe.....	3
1.2 Większa troska o środowisko, intensyfikacja działań w dziedzinie klimatu oraz wkład w realizację unijnych celów związanych ze środowiskiem i klimatem.....	3
1.3 Wzmocnienie struktury społeczno-ekonomicznej obszarów wiejskich i rozwiązywanie problemów społecznych.....	4
1.4 Wspieranie i rozpowszechnianie wiedzy, innowacji i cyfryzacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich.....	5
1.5 ZALECENIA.....	6
Analiza rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich w Polsce.....	9
2.1 Wspieranie godziwych dochodów gospodarstw rolnych i ich odporności w całej Unii w celu zwiększenia bezpieczeństwa żywnościowego.....	10
2.2 Zwiększenie zorientowania na rynek i konkurencyjności, w tym większe ukierunkowanie na badania naukowe, technologię i cyfryzację.....	11
2.3 Poprawa pozycji rolników w łańcuchu wartości.....	12
2.4 Przyczynianie się do łagodzenia zmiany klimatu i przystosowywania się do niej, a także do zrównoważonej energii.....	13
2.5 Wspieranie zrównoważonego rozwoju i wydajnego gospodarowania zasobami naturalnymi, takimi jak woda, gleba i powietrze.....	15
2.6 Przyczynianie się do ochrony różnorodności biologicznej, wzmocnianie usług ekosystemowych oraz ochrona siedlisk i krajobrazu.....	17
2.7 Przyciąganie młodych rolników i ułatwianie rozwoju działalności gospodarczej na obszarach wiejskich.....	19
2.8 Promowanie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki i zrównoważonego leśnictwa.....	20
2.9 Poprawa reakcji rolnictwa UE na potrzeby społeczne dotyczące żywności i zdrowia, w tym bezpiecznej, bogatej w składniki odżywcze i zrównoważonej żywności, jak również dobrostanu zwierząt.....	21
2.10 Przekrojowy cel dotyczący wiedzy, innowacji i cyfryzacji.....	23

1

ZALECENIA KOMISJI DLA POLSKI DOTYCZĄCE PLANU STRATEGICZNEGO WPR

W ramach zorganizowanego dialogu do celów przygotowania planu strategicznego dotyczącego wspólnej polityki rolnej (WPR) w niniejszym dokumencie przedstawiono zalecenia dla Polski dotyczące planu strategicznego WPR. Zalecenia te oparte są na analizie aktualnej sytuacji, potrzeb i priorytetów rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce. Dotyczą one konkretnych celów gospodarczych, środowiskowych i społecznych przyszłej wspólnej polityki rolnej, a w szczególności ambicji i konkretnych celów strategii „od pola do stołu” i strategii na rzecz bioróżnorodności 2030. Jak stwierdzono w strategii „od pola do stołu”, Komisja zwraca się do Polski, by ustaliła w swoim planie strategicznym WPR wyraźne krajowe wartości w odniesieniu do celów Zielonego Ładu¹, z uwzględnieniem swojej szczególnej sytuacji oraz niniejszych zaleceń.

1 Chodzi o cele dotyczące stosowania pestycydów i związanego z nimi ryzyka, sprzedaży środków przeciwdrobnoustrojowych, strat składników pokarmowych, powierzchni upraw ekologicznych, elementów krajobrazu o wysokiej różnorodności oraz dostępu do szybkiego szerokopasmowego internetu na obszarach wiejskich.

1.1 Wspieranie inteligentnego, odpornego i zróżnicowanego sektora rolnictwa zapewniającego bezpieczeństwo żywnościowe

Sektor rolno-spożywczy w Polsce ma w skali kraju duże znaczenie gospodarcze, społeczne i środowiskowe. Całkowity udział rolnictwa, leśnictwa i rybołówstwa w wartości dodanej brutto jest dwukrotnie wyższy niż średnia UE. Polskie rolnictwo charakteryzuje się różnorodnością pod względem struktury i potencjału gospodarstw rolnych. Trzeba wykorzystywać WPR, aby pomóc polskim systemom rolniczym w dostosowaniu się i transformacji. Zwiększenie odporności sektora rolnictwa jest zarówno konieczne, jak i wykonalne.

Z czasem Polska stała się ważną częścią rynku wewnętrznego, przyczyniając się do wzmocnienia pozycji unijnego sektora rolno-spożywczego na rynku światowym. Znacznym odsetkiem gospodarstw rolnych zarządzają jednak rolnicy w wieku 55 lat i starsi, którzy nie mają szans na przekazanie ich następnym pokoleniom. Ponadto wielu rolników osiąga niskie dochody i jest zależnych od płatności bezpośrednich. Kluczowe wyzwania to zwiększanie rentowności, dochodów i wydajności gospodarstw rolnych, a także wymiana pokoleń.

Dochód czynników produkcji rolniczej na jednostkę produkcyjną znacznie się różni w zależności od wielkości gospodarstwa, sektora rolnictwa i województwa, częściowo ze względu na różnice historyczne między regionami w Polsce. W środkach z zakresu polityki należy uwzględniać zarówno charakterystykę regionalnych systemów żywnościowych, jak i poszczególne rodzaje gospodarstw rolnych.

Ze względu na zależność od wywozu i rosnące narażenie na skutki zmiany klimatu dochody gospodarstw rolnych podlegają dużym wahaniom. Dlatego należy wprowadzić instrumenty i strategie zarządzania ryzykiem, aby poprawić odporność gospodarstw na skutki klimatyczne, środowiskowe i społeczno-gospodarcze.

Bardzo dynamiczny wzrost sektorów przetwórstwa i handlu detalicznego stymuluje wzrost produkcji rolnej, ale jednocześnie prowadzi do osłabienia pozycji przetargowej producentów surowców. Rolników należy zachęcać do tworzenia możliwości uzyskania wyższej ceny za produkty, np. poprzez: współpracę, lepszą wymianę wiedzy, wykorzystanie nowych technologii i innowacji, poprawę łączności dla producentów na obszarach wiejskich, wzmocnienie łańcuchów wartości żywności (w tym krótkich łańcuchów dostaw, w szczególności w odniesieniu do małych gospodarstw i produktów wysokiej jakości) lub wykorzystanie ukierunkowanych instrumentów finansowych.

Ważne jest, by Polska zaangażowała się w transformację cyfrową sektora rolnictwa, odpowiednio wykorzystując możliwości technologiczne UE w zakresie obserwacji satelitarnej, rolnictwa precyzyjnego, usług geolokalizacji, autonomicznych maszyn rolniczych, dronów itp., aby lepiej monitorować i optymalizować procesy produkcji rolnej i wdrażanie WPR.

1.2 Większa troska o środowisko, intensyfikacja działań w dziedzinie klimatu oraz wkład w realizację unijnych celów związanych ze środowiskiem i klimatem

Polska musi poprawić swoje wyniki w przypadku wielu wskaźników związanych ze środowiskiem i klimatem, zwłaszcza w zakresie emisji gazów cieplarnianych i zanieczyszczeń powietrza, efektywności energetycznej i dostępności wody, a także poprzez ograniczenie ryzyka – w szczególności dla różnorodności biologicznej – wynikającego z intensyfikacji praktyk rolniczych zgodnie z polskimi priorytetowymi ramami działań (PAF).

Dane z ostatnich lat, jak również prognozy średniookresowe wskazują na tendencję zwyżkową w emisjach z rolnictwa innych niż emisje dwutlenku węgla (CO₂). Obejmuje to gleby, które odpowiadają za połowę emisji, jak również stagnację w usuwaniu CO₂ w sektorach użytkowania gruntów, zmiany użytkowania gruntów i leśnictwa (LULUCF). Powodem do niepokoju jest również stosunkowo wysoka intensywność emisji w sektorze produkcji zwierzęcej (fermentacja jelitowa) oraz znaczne zużycie energii w sektorach rolnictwa i leśnictwa. Jednocześnie produkcja energii

ze źródeł odnawialnych nadal jest niedostatecznie wykorzystywana pod względem energii na dużą jednostkę przeliczeniową inwentarza.

Obawy budzi przy tym jakość gleb w Polsce z powodu ich stosunkowo niskiej średniej zawartości węgla organicznego, mimo że państwo to charakteryzuje się stosunkowo wysokim odsetkiem gleb torfowych i gleb o wierzchniej warstwie torfowej.

W przeciwieństwie do średniej UE całkowita powierzchnia upraw ekologicznych w Polsce stale się zmniejszała w ostatnich latach. Chociaż trzeba niewątpliwie odwrócić tę tendencję, należy wziąć pod uwagę również inne elementy łańcucha dostaw żywności – sektory przetwórstwa i handlu detalicznego – aby poprawić rynki zbytu produktów. Polska jest państwem o stosunkowo wyższym udziale obszarów uprawianych przy niskiej intensywności nakładów, niemniej jednak na jej użytkach rolnych istnieją wyzwania pod względem różnorodności biologicznej, o których świadczy tendencja spadkowa wskaźnika liczebności ptaków krajobrazu rolniczego, niekorzystny stan ochrony większości siedlisk murawowych oraz znaczne różnice regionalne, jeżeli chodzi o różnorodność i gęstość elementów krajobrazu.

Dostępność wody jest istotnym problemem, spowodowanym częściowo słabą pojemnością wodną gleby w polskim rolnictwie, a zaostrzonym przez zmieniający się klimat. Jeżeli chodzi o jakość wód, regionalne nadwyżki azotu i fosforu pochodzące z wykorzystywania nawozu naturalnego mogą prowadzić do zanieczyszczenia wód podziemnych i powierzchniowych oraz nasilenia eutrofizacji Morza Bałtyckiego.

1.3 Wzmocnienie struktury społeczno-ekonomicznej obszarów wiejskich i rozwiązywanie problemów społecznych

Poprawa witalności i atrakcyjności obszarów wiejskich wymaga inwestycji w ich infrastrukturę, zwłaszcza w zasięg łączności szerokopasmowej nowej generacji.

Należy kontynuować starania na rzecz wymiany pokoleń i wzmacniania tkanki społecznej na obszarach wiejskich. Chociaż w porównaniu z innymi państwami członkowskimi Polska nadal ma wysoki odsetek młodych rolników, to jednak odsetek ten maleje. Rozpoczęcie działalności rolniczej przez młodych rolników i rolników wchodzących na rynek jest skomplikowane ze względu na ograniczenia dotyczące dziedziczenia gospodarstw i dostępu do gruntów. Ważne jest, aby rozwiązać te problemy poprzez konkretne wsparcie finansowe i techniczne, jak również zapewnianie usług doradczych i szkoleń.

Należy starannie uwzględnić szczególne potrzeby kobiet w rolnictwie i na obszarach wiejskich, aby zapewnić równość płci i zlikwidować lukę w zatrudnieniu, wynagrodzeniach, emeryturach i podejmowaniu decyzji między kobietami a mężczyznami.

Zapewnienie ochrony pracowników rolnych, zwłaszcza pracowników znajdujących się w niepewnej sytuacji, sezonowych i nierejestrowanych, odegra ważną rolę, jeśli chodzi o poszanowanie praw zapisanych w prawie Unii, które stanowią zasadniczy element sprawiedliwego systemu żywnościowego UE przewidzianego w strategii „od pola do stołu”.

Małe i średnie przedsiębiorstwa stają się coraz powszechniejsze na obszarach wiejskich, ale istnieją różnice między regionami. Liczba ludności na obszarach wiejskich nieznacznie maleje, populacja ta starzeje się, a wskaźnik ubóstwa stale spada. Aby zaradzić problemowi braku równowagi wiekowej na obszarach wiejskich i w sektorze rolnictwa, konieczne są inwestycje mające na celu przyciągnięcie osób młodych i zapewnienie podstawowych usług starzejącemu się społeczeństwu. Kluczowe znaczenie ma zniwelowanie przepaści między miastem a wsią pod względem zasięgu infrastruktury cyfrowej i podstawowych umiejętności cyfrowych. Należy dołożyć znacznych starań, aby do 2025 r. osiągnąć cel polegający na zapewnieniu zasięgu szybkiej łączności szerokopasmowej na poziomie 100 %.

Potencjał obszarów wiejskich w zakresie rozwoju biogospodarki nie jest wystarczająco wykorzystywany, na przykład jeśli chodzi o wykorzystanie biomasy z rolnictwa i leśnictwa (takiej jak biomasa drzewna lub produkty pochodzące z upraw) do produkcji materiałów. Obrót na osobę zatrudnioną w biogospodarce rolnej wynosi mniej niż połowę średniej w UE-27.

Pod względem dobrostanu zwierząt fakt, że utrzymuje się praktyka obcinania ogonów świń wskazuje na wciąż nieodpowiednie warunki w gospodarstwach, które zazwyczaj są motywacją do stosowania tej zakazanej praktyki. Innym powodem do niepokoju w hodowli zwierząt jest nadmierne poleganie na środkach przeciwdrobnoustrojowych, których sprzedaż jest wyższa od średniej UE. Należy również zwiększyć bioasekurację ze względu na wysokie ryzyko związane z występowaniem afrykańskiego pomoru świń (ASF).

Wielkość sprzedaży pestycydów skorygowana o ryzyko wykazuje spadek ryzyka związanego ze stosowaniem pestycydów. Występują jednak opóźnienia we wprowadzaniu do obrotu środków ochrony roślin. Należy zintensyfikować działania promujące ochronę roślin o niskim zużyciu pestycydów oraz podjąć dalsze wysiłki, aby zapewnić wdrożenie zintegrowanego zarządzania ochroną przed szkodnikami. W Polsce odnotowuje się również bardzo wysokie wskaźniki zachorowań na choroby niezakaźne wywołane żywieniowymi czynnikami ryzyka. Należy dołożyć starań, by wspierać przejście na zdrowszą i bardziej zrównoważoną dietę zgodnie z zaleceniami krajowymi.

1.4 Wspieranie i rozpowszechnianie wiedzy, innowacji i cyfryzacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich

System wiedzy i innowacji w dziedzinie rolnictwa (AKIS) w Polsce jest silny i stosunkowo dobrze zintegrowany. Ma on duży potencjał pod względem tworzenia i upowszechniania wiedzy w zakresie rolnictwa i związanych z nim działań na obszarach wiejskich (środowisko, klimat, różnorodność biologiczna, systemy żywnościowe i nieżywnościowe, w tym łańcuchy przetwórstwa i dystrybucji, konsumenci i obywatele itp.)

Wszystkie zainteresowane strony mają dostęp do szerokiego wyboru usług szkoleniowych i doradczych. Konieczne jest jednak dalsze zaangażowanie i włączenie do AKIS doradców publicznych i prywatnych. Współpracę między doradcami można poprawić przez rozwiązanie problemu fragmentacji siatki doradców oraz poprawę motywacji, umiejętności i otwartości na nowe tematy i rodzaje doradztwa. Usługi doradcze muszą być zróżnicowane i dostosowane do potrzeb małych gospodarstw rolnych w zakresie rozwoju działalności gospodarczej i nowych systemów produkcji. Europejskie partnerstwo innowacyjne można jeszcze bardziej wzmocnić i zdywersyfikować.

Polska wykorzystuje w rolnictwie głównie tradycyjną infrastrukturę cyfrową i tradycyjne technologie cyfrowe. W rankingu indeksu gospodarki cyfrowej i społeczeństwa cyfrowego (DESI) na 2020 r. na tle 28 państw członkowskich UE Polska plasowała się na 23. miejscu. Następuje jednak stały rozwój cyfrowy pod względem łączności, kapitału ludzkiego, korzystania z usług internetowych, integracji technologii cyfrowych i cyfrowych usług publicznych.

1.5 ZALECENIA

Komisja uważa, że aby sprostać powyższym powiązanim ze sobą wyzwaniom gospodarczym, środowiskowym/klimatycznym i społecznym, priorytety i interwencje w polskim planie strategicznym WPR należy zbudować wokół następujących kwestii, a jednocześnie w odpowiednim stopniu uwzględnić duże różnicowanie terytorialne polskiego rolnictwa i obszarów wiejskich:

Wspieranie inteligentnego, odpornego i zróżnicowanego sektora rolnictwa zapewniającego bezpieczeństwo żywnościowe

- **Osiągnięcie większej konkurencyjności i wydajności** sektora rolno-spożywczego **poprzez wsparcie inwestycji i instrumenty finansowe**, z uwzględnieniem rzeczywistych potrzeb, potencjału rozwojowego i wyzwań związanych z większą zrównoważonością.
- **Poprawa rentowności gospodarstw rolnych dzięki zapewnieniu bardziej sprawiedliwego i lepiej ukierunkowanego wsparcia dochodów** poprzez zmniejszanie różnic w dochodach między gospodarstwami o różnej wielkości (w szczególności na korzyść mniejszych gospodarstw) i regionami państwa w wyniku zastosowania na przykład uzupełniającego redystrybucyjnego wsparcia dochodu do celów stabilności oraz w wyniku zmniejszenia płatności.
- **Przywrócenie równowagi sił w łańcuchu dostaw żywności** poprzez ukierunkowanie systemów wsparcia mających na celu zwiększenie poziomu zorganizowania rolników oraz stymulowanie konsolidacji i uznawania różnych rodzajów organizacji i spółdzielni producentów, zwłaszcza w sektorach owoców i warzyw oraz wieprzowiny. Również lokalni mali i średni przetwórcy są ważnymi podmiotami, jeżeli chodzi o wzmacnianie pozycji rolników i równowagę siły przetargowej w łańcuchu dostaw. Systemy wsparcia powinny być również wykorzystywane, by zachęcać rolników do rozwijania krótkich łańcuchów dostaw i uczestniczenia w nich oraz do wytwarzania produktów o wysokiej wartości dodanej, a także by przyciągać konsumentów i edukować ich w tym zakresie.

Większa troska o środowisko, intensyfikacja działań w dziedzinie klimatu oraz wkład w realizację unijnych celów związanych ze środowiskiem i klimatem

- **Dalsze starania na rzecz ograniczenia emisji netto z rolnictwa** polegające głównie na zmniejszaniu emisji związanych ze stosowaniem nawozów na glebach i na unikaniu uwalniania dwutlenku węgla z gleb organicznych, w tym z torfowisk, a także na lepszym zarządzaniu zwierzętami gospodarskimi (przeżuwaczami), w szczególności dzięki dostosowaniu strategii dotyczących karmienia zwierząt, tak aby ograniczyć emisje z fermentacji jelitowej zgodnie z unijną strategią dotyczącą metanu. Należy również zwiększyć rolę lasów w usuwaniu dwutlenku węgla poprzez zrównoważoną gospodarkę leśną (np. zmiany w intensywności gospodarowania, mieszanie gatunków liściastych i iglastych), większą wielofunkcyjność, poleganie w większym stopniu na agroleśnictwie, zalesianie i zwiększenie odporności lasów na zmianę klimatu. Tego ostatniego nie da się osiągnąć bez zapewnienia różnorodności biologicznej lasów dzięki ochronie i odtwarzaniu ich cennych siedlisk. W stosownych przypadkach należy stosować podejście oparte na uprawie sprzyjającej pochłanianiu dwutlenku węgla przez glebę.
- **Poprawa efektywności energetycznej** poprzez zmniejszenie zużycia energii w rolnictwie i leśnictwie. Jednocześnie Polska powinna nasilić starania na rzecz **zwiększenia produkcji energii** w gospodarstwach rolnych w drodze fermentacji beztlenowej, aby w ten sposób bardziej efektywnie wykorzystywać produkty uboczne rolnictwa takie jak obornik.
- **Przyczynianie się do osiągnięcia celu Europejskiego Zielonego Ładu dotyczącego elementów krajobrazu o wysokiej różnorodności**, aby powstrzymać i odwrócić spadek różnorodności biologicznej w siedliskach związanych z rolnictwem, w szczególności w siedliskach murawowych, a także zapobiegać erozji. Wysiłki muszą być ukierunkowane nie tylko na utrzymanie istniejących elementów krajobrazu, lecz także na tworzenie nowych elementów

i odpowiednie zarządzanie nimi, a jednocześnie muszą być skupione na obszarach, na których elementy krajobrazu występują w ograniczonym stopniu, aby lepiej łączyć siedliska rolnicze oraz przywracać i utrzymywać ich właściwy stan ochrony zgodnie z priorytetowymi ramami działań. Oczekuje się, że przyniesie to również korzyści w postaci wzrostu zapyłania, naturalnego zwalczania agrofagów i przystosowania się do zmiany klimatu.

- **Redukcja niedoboru wody** poprzez znaczne zwiększenie wsparcia na rzecz rozwiązań opartych na zasobach przyrody, odpowiednie praktyki w zakresie gospodarowania gruntami poprawiające retencję wody w glebie takie jak dłuższe i bardziej zróżnicowane zmianowanie upraw oraz dostosowanie upraw poprzez propagowanie odpornych na suszę, wymagających mniejszej ilości wody i ulepszonych odmian roślin uprawnych, co pozwoli lepiej zarządzać zapotrzebowaniem upraw na wodę. Wsparcie powinno również koncentrować się na systemach nawadniania, które najlepiej sprawdzają się pod względem oszczędności wody, oraz na ponownym wykorzystaniu wody zgodnie z wymogami ramowej dyrektywy wodnej.
- **Przyczynianie się do realizacji celu Europejskiego Zielonego Ładu, jakim jest ograniczenie strat składników pokarmowych**, poprzez wspieranie lepszego gospodarowania składnikami odżywczymi, począwszy od pomieszczeń inwentarskich po techniki nawożenia, powszechniejsze stosowanie rolnictwa precyzyjnego, lepsze gospodarowanie obornikiem, wyznaczanie odpowiednich elementów krajobrazu, takich jak nabrzeżne strefy buforowe lub mokradła, oraz inne technologie, w tym cyfrowe narzędzia do zarządzania składnikami pokarmowymi w gospodarstwach, ukierunkowane na bardziej efektywne wykorzystanie nakładów i zmniejszenie nadwyżek składników pokarmowych.
- **Przyczynianie się do realizacji celu Europejskiego Zielonego Ładu dotyczącego powierzchni upraw ekologicznych** poprzez znaczne zwiększenie starań na rzecz powstrzymania spadku i stymulowania wzrostu powierzchni upraw ekologicznych w Polsce dzięki wsparciu w ramach WPR zarówno w zakresie konwersji na uprawy ekologiczne, jak i utrzymania takich upraw. Jednocześnie trzeba zintensyfikować wysiłki i inwestycje mające na celu zwiększenie popytu na produkty ekologiczne w łańcuchu dostaw żywności, np. poprzez określenie potencjału lokalnej produkcji żywności ekologicznej, utworzenie odpowiednich struktur łańcucha dostaw żywności i rozpowszechnianie innowacyjnych podejść.

Wzmocnienie struktury społeczno-ekonomicznej obszarów wiejskich i rozwiązywanie problemów społecznych

- **Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich** poprzez równoważenie struktury wiekowej na obszarach wiejskich i w sektorze rolnictwa za pomocą inwestycji ukierunkowanych na przyciąganie osób młodych, zapewnianie podstawowych usług dla ludności na obszarach wiejskich, wspieranie zakładania przedsiębiorstw na obszarach wiejskich i rozwój biogospodarki. W tym kontekście ważne będzie zapewnienie synergii i komplementarności między funduszami unijnymi i krajowymi.
- **Przyczynienie się do osiągnięcia celu Europejskiego Zielonego Ładu w zakresie środków przeciwdrobnoustrojowych** poprzez podjęcie znacznych wysiłków, by w dużym stopniu ograniczyć stosowanie środków przeciwdrobnoustrojowych w rolnictwie, przy uwzględnieniu danych liczbowych, z których wynika, iż sprzedaż tych środków przewyższa średnią UE. Zachęca się Polskę do stosowania wszystkich dostępnych narzędzi, w tym instrumentów w ramach WPR, w celu wspierania hodowców, np. przez propagowanie najlepszych praktyk w zakresie ograniczonego i rozważnego stosowania środków przeciwdrobnoustrojowych, a także poprzez poprawę zarządzania zwierzętami gospodarskimi, bioasekuracji, profilaktyki i kontroli zakażeń.
- **Poprawa dobrostanu zwierząt**, zwłaszcza trzody chlewnej i kur niosek, poprzez wspieranie ambitnych środków mających na celu poprawę zarządzania zwierzętami gospodarskimi oraz profilaktyki i kontroli zakażeń, w tym podniesienie poziomu bioasekuracji.
- **Przyczynianie się do realizacji celów Europejskiego Zielonego Ładu w zakresie pestycydów**, w szczególności poprzez działanie na rzecz ograniczenia stosowania bardziej

niebezpiecznych pestycydów i zapewnienie stosowania praktyk zintegrowanego zarządzania ochroną przed szkodnikami.

Wspieranie i rozpowszechnianie wiedzy, innowacji i cyfryzacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich oraz zachęcanie do ich wykorzystywania

- **Przyczynianie się do realizacji celu Europejskiego Zielonego Ładu w zakresie dostępu szerokopasmowego** poprzez dalszy rozwój sieci szerokopasmowych, celem niwelowania różnic w dostępie do łączności na obszarach wiejskich i oddalonych. Równoległe inwestowanie w rozwój umiejętności cyfrowych. W tym kontekście ważne będzie zapewnienie synergii i komplementarności między funduszami unijnymi i krajowymi.
- **Inwestowanie w dobrze rozwinięty system wiedzy i innowacji w dziedzinie rolnictwa oraz dalszą integrację informacji, wiedzy, doradztwa, innowacji i umiejętności cyfrowych** poprzez wspieranie lepszych powiązań między doradcami publicznymi i prywatnymi oraz inwestowanie w ich szkolenie i umiejętności. Podmioty świadczące usługi doradcze powinny być przygotowane do reagowania na rosnące potrzeby gospodarstw rolnych (w tym małych gospodarstw) na informacje na temat aspektów gospodarczych, środowiskowych i społecznych, a także powinny być w stanie zapewniać wsparcie w zakresie innowacji.

2

ANALIZA ROLNICTWA I ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH W POLSCE

Rolnictwo w Polsce zawsze stanowiło ważną część krajowej gospodarki. Na większości obszarów warunki glebowe i klimatyczne sprzyjały mieszanemu rodzajowi gospodarki rolnej. Zmiana klimatu stwarza jednak coraz większe zagrożenie dla rolnictwa i wymusza dostosowanie, np. w celu zapewnienia dostępności wody. Mimo że w niektórych regionach Polski istnieją bardzo duże gospodarstwa rolne, struktura rolnictwa nadal jest rozdrobniona, przy czym przeważają w niej małe i średnie gospodarstwa rodzinne.

Obszary wiejskie w Polsce są zróżnicowane i panują na nich zupełnie odmienne warunki społeczno-gospodarcze. Zamieszkuje je około 35 % ludności kraju i wytwarzają one około jednej czwartej produktu krajowego brutto (PKB).

2.1 Wspieranie godziwych dochodów gospodarstw rolnych i ich odporności w całej Unii w celu zwiększenia bezpieczeństwa żywnościowego

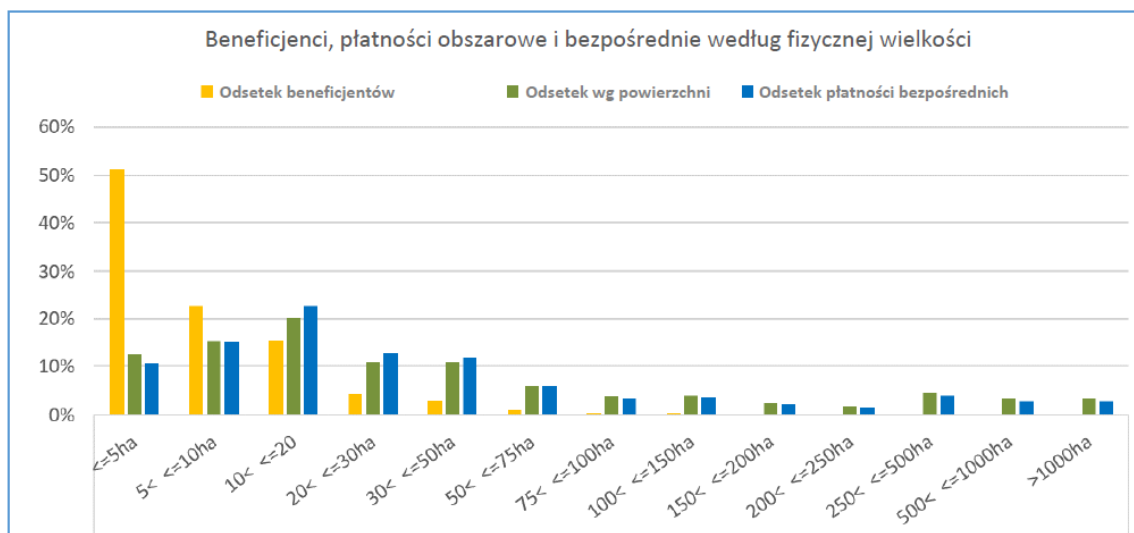
W Polsce dochód przedsiębiorcy rolnego w latach 2005–2018 wynosił około 53 % przeciętnego wynagrodzenia w całej gospodarce¹ (więcej niż średnia UE, która wynosi 49 %). Odsetek ten wynosił w tym kraju od 36 % w 2005 r. do 67 % w 2017 r.

Średni dochód czynników produkcji wynosi zaledwie ok. jednej trzeciej średniej UE w tym samym okresie (ok. 7 000 EUR w ostatnich latach), ale z czasem udział ten wzrasta². Płatności bezpośrednie stanowią średnio około 29 % dochodu czynników produkcji w 2018 r. dla ogółu rolników. Jeżeli wziąć pod uwagę tylko gospodarstwa profesjonalne w sieci danych rachunkowych gospodarstw rolnych (która to liczba jest bliższa rzeczywistej liczbie beneficjentów płatności bezpośrednich), płatności bezpośrednie stanowią 40 % dochodu czynników produkcji rolniczej. Płatności w ramach programu rozwoju obszarów wiejskich (z wyłączeniem wsparcia inwestycyjnego) stanowią dodatkowe 6 %³. Wsparcie to pozostaje zatem niewielkie w porównaniu z płatnościami bezpośrednimi, ale jest ważne w niektórych obszarach, np. w przypadku zwierząt żywionych w systemie wypasowym. W 2017 r. 20 % beneficjentów uprawiało 66 % gruntów i otrzymywało 70 % płatności bezpośrednich⁴.

Dochód czynników produkcji rolniczej na pracownika znacznie się różni w zależności od wielkości gospodarstwa, sektora rolnictwa i województwa⁵. Zwiększa się on wraz z fizyczną wielkością gospodarstwa do 200 hektarów, lecz przy wielkości powyżej 500 hektarów maleje. Jednocześnie poziom płatności bezpośrednich na hektar rośnie do 30 hektarów, a następnie spada. Jest to rezultat płatności redystrybucyjnej. Zróżnicowanie płatności bezpośrednich na hektar nadal jest jednak stosunkowo niskie⁶ i wciąż istnieją istotne różnice w dochodach na jednostkę pracy między małymi i średnimi gospodarstwami z jednej strony a dużymi z drugiej strony. Dochód na jednostkę pracy jest zwykle wyższy w przypadku gospodarstw o największej wielkości ekonomicznej. Spośród ogółem 1,4 mln gospodarstw rolnych w Polsce 1,3 mln to beneficjenci płatności bezpośrednich⁷. Dochód na jednostkę pracy jest najwyższy w sektorze zwierząt żywionych paszami treściwymi i sektorze mleczarskim. W większości sektorów obserwuje się wahania dochodów w czasie (w szczególności w przypadku sektora zbóż), z wyjątkiem sektora zwierząt żywionych paszami treściwymi, w którym widać znaczny i ciągły wzrost. Wynika to jednak ze stabilnego i silnego wzrostu dochodów gospodarstw drobiarskich, który kompensuje wahania dochodów gospodarstw z sektora trzody chlewnej⁸. Dochód na jednostkę pracy jest znacznie niższy na obszarach górskich z ograniczeniami naturalnymi (prawie 4 000 EUR) w porównaniu z innymi obszarami (ponad 6 000 EUR), całkowite wsparcie na hektar jest natomiast wyższe na obszarach górskich⁹.

Ponadto między polskimi regionami istnieją również takie istotne różnice, np. średni dochód czynników produkcji w południowo-wschodniej części Polski stanowi ok. jednej trzeciej średniego dochodu w północno-zachodniej części kraju¹⁰. Warto wspomnieć, że między regionami w Polsce występują różnice historyczne, które istniały na długo przed przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej i rozpoczęciem stosowania wspólnej polityki rolnej, a które wyjaśniają poziom dochodów. Większe, dawniej państwowe gospodarstwa rolne w północno-zachodniej części Polski średnio odnoszą większe sukcesy pod względem dochodu dzięki wiedzy i pieniądзом nowych właścicieli, a także dzięki korzyściom skali.

Dochody gospodarstw rolnych podlegają znacznym wahaniom między innymi ze względu na zależność od wywozu ([zob. analiza w pkt 2.2](#)) i zagrożenia klimatyczne (niski poziom opadów i wód podziemnych w Polsce, [zob. analiza w pkt 2.4 i 2.5](#)). Powoduje to konieczność wdrożenia instrumentów i strategii zarządzania ryzykiem. W Polsce rolnicy otrzymujący płatności bezpośrednie są zobowiązani do ubezpieczenia co najmniej połowy wykorzystywanej powierzchni użytków rolnych. Jednak od czasu wprowadzenia tego systemu w 2005 r. tylko ok. 24 % wykorzystywanej powierzchni użytków rolnych jest objęta ubezpieczeniem zbiorów (i ok. 11 % polskich gospodarstw)¹¹.

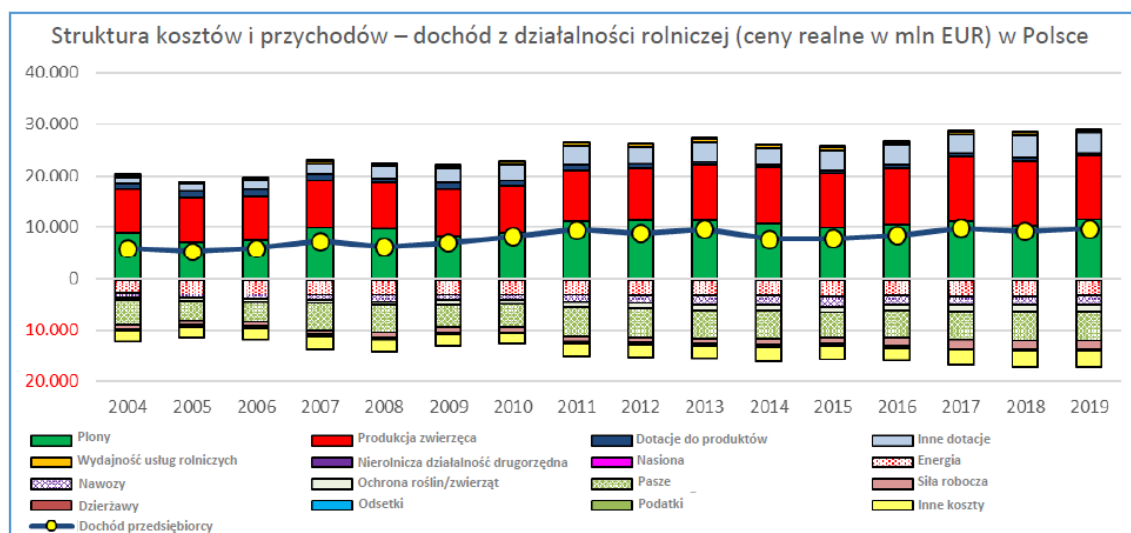
Źródło: Dane kontrolne CATS, rok składania wniosków 2017.

2.2 Zwiększenie zorientowania na rynek i konkurencyjności, w tym większe ukierunkowanie na badania naukowe, technologię i cyfryzację

Całkowity udział rolnictwa, leśnictwa i rybołówstwa w polskiej wartości dodanej brutto wynosi 3,2 % i jest dwukrotnie wyższy niż średnia UE¹². Polska ma dodatni bilans handlowy z państwami spoza UE oraz w handlu między Polską a innymi państwami członkowskimi UE i z czasem bilans ten rośnie. W latach 2003–2018 wartość wywozu wzrosła z 4,1 mld EUR do 29,7 mld EUR, a wartość przywozu – z 3,6 mld EUR do 20 mld EUR. Głównym produktem wywozonym do państw trzecich są napoje i produkty przetworzone.

Łączna produktywność czynników produkcji w Polsce rośnie. Wydajność rośnie we wszystkich obszarach (pracy, gruntów i kapitału). Wydajność pracy w Polsce rośnie głównie wskutek odpływu siły roboczej (-27 % w latach 2005–2017). O konkurencyjności kosztowej Polski decydują przede wszystkim niższe koszty pracy i niskie marże w łańcuchu dostaw żywności w porównaniu z państwami UE-15, ale także inwestycje w modernizację tego sektora¹³.

Całkowita liczba gospodarstw rolnych zmniejszyła się w latach 2005–2016 z ok. 2,5 mln do 1,4 mln¹⁴. W tym samym okresie średnia wielkość gospodarstwa wzrosła z 6 do 10 hektarów. Nadal jednak największą grupę gospodarstw rolnych (52 %) stanowią gospodarstwa o powierzchni poniżej 5 hektarów¹⁵. Ponadto powierzchnia użytków rolnych zmniejszyła się w tym samym czasie z 15,9 mln hektarów w 2005 r. do 14,4 mln hektarów w 2016 r. Spadek ten jest spowodowany głównie zmniejszeniem się powierzchni gruntów ornych. Pogłowie zwierząt gospodarskich zmniejszyło się w latach 2007–2016 z ok. 10,6 mln do 9,4 mln dużych jednostek przeliczeniowych inwentarza (DJP). Gęstość obsady (obliczana jako całkowita liczba dużych jednostek przeliczeniowych inwentarza na całkowitą wykorzystywaną powierzchnię użytków rolnych) pozostaje na stosunkowo stabilnym poziomie około 0,66 DJP/ha. Powierzchnia użytków rolnych przeznaczonych do wypasu ekstensywnego (powierzchnia przeznaczona do produkcji zwierzęcej o obsadzie poniżej 1 DJP/ha powierzchni paszowej) wzrosła w latach 2005–2013 z 10 % do 12 % całkowitej wykorzystywanej powierzchni użytków rolnych¹⁶. Integracja polskiej gospodarki z rynkami europejskimi i międzynarodowymi doprowadziła do przepływów handlowych i kapitałowych oraz przepływu wiedzy, które zwiększyły transfer innowacji do sektora rolno-spożywczego. Ogólny poziom innowacyjności w rolnictwie jest jednak nadal dość niski (niewielki udział kwalifikowanego materiału siewnego, niewielki udział rolnictwa cyfrowego i precyzyjnego), małe są również nakłady inwestycyjne na badania i rozwój.

Źródło: Eurostat. [[aact_eaa01](#)]

2.3 Poprawa pozycji rolników w łańcuchu wartości

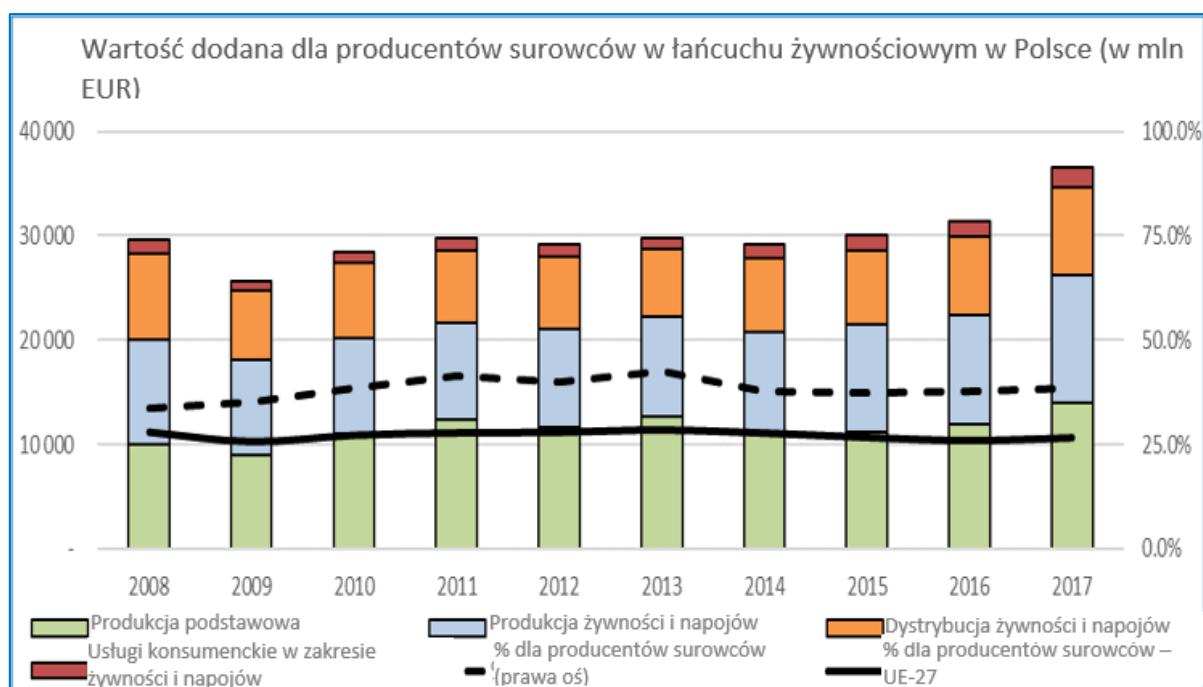
Najważniejszymi sektorami pod względem wartości produkcji w Polsce w 2017 r. są sektory: mleczarski, zbóż, trzody chlewnej, drobiu, warzyw i ogrodnictwa. W 2017 r. Polska wygenerowała ponad 10 % produkcji unijnej pod względem wartości trzody chlewnej, drobiu i jaj¹⁷.

Pozycja rolników w łańcuchu dostaw (wyrażona jako udział w wartości dodanej) w latach 2008–2013 nieznacznie wzrosła. Sytuacja ta jednak zmieniła się po 2013 r. i od tego czasu udział rolników zmalał. Niemniej jednak udział wartości dodanej przypadający na rolników, który w 2016 r. wynosił 37,9 %, jest w Polsce nadal wyższy od średniej unijnej, choć nie przekłada się to bezpośrednio na silniejszą pozycję polskich rolników w łańcuchu dostaw żywności. Wynika to ze specyficznej struktury polskiego rynku spożywczego – ogromna część produktów rolnych nie jest przetworzona lub jest przetworzona w niewielkim stopniu. Jednym z możliwych sposobów na wzmocnienie pozycji rolników jest skrócenie łańcuchów dostaw. Stwarza to możliwości szczególnie dla małych gospodarstw rolnych oraz dla gospodarstw wytwarzających produkty wysokiej jakości. Takie krótkie łańcuchy dostaw są obecnie w Polsce słabo rozwinięte. Wiąże się to m.in. ze stosunkowo niedawnym wprowadzeniem ram prawnych w tym zakresie¹⁸, a także niskim (lecz rosnącym) poziomem wiedzy i świadomości zarówno rolników, jak i konsumentów na temat tej formy sprzedaży¹⁹. Inną możliwością uzyskania wartości dodanej jest wykorzystanie unijnych systemów jakości poprzez opracowanie i wprowadzanie do obrotu produktów posiadających oznaczenia geograficzne.

W Polsce liczba uznanych organizacji producentów wynosi 287 (według danych z 2017 r.), co stanowi zaledwie 8 % ogólnej liczby takich organizacji w UE. Na koniec 2017 r. w Polsce zarejestrowanych było ok. 250 organizacji producentów z sektora owoców i warzyw, zrzeszających ok. 7 000 plantatorów; jednak bardzo niewiele z nich wdraża programy operacyjne finansowane przez UE²⁰. Jeśli porównać tę liczbę z całkowitą liczbą plantatorów owoców i warzyw²¹ (ok. 253 000), w 2017 r. zaledwie ok. 3 % producentów owoców i warzyw było członkami uznanych organizacji producentów, co stanowi niski odsetek w przypadku tych – często łatwo psujących się – produktów. Ponadto Polska, największy producent jabłek w UE (średnio 30 % produkcji UE), boryka się ze strukturalną nadprodukcją pogłębianą przez rosyjskie embargo wprowadzone w 2014 r. (utrata ważnego rynku dla odmiany „Idared”, stanowiącej 20 % polskiej produkcji)²².

Na bardzo niski poziom uczestnictwa w różnych rodzajach organizacji producentów, spółdzielni, organizacji międzybranżowych i innych stowarzyszeń nadal duży wpływ ma historia (przymusowe spółdzielcze państwowe gospodarstwa rolne). Niemniej jednak oddolne inicjatywy spółdzielcze pomogłyby wzmocnić

pozycję rolników w łańcuchu wartości, prowadząc również do bardziej efektywnego zarządzania popytą oraz zmniejszenia strat i marnotrawstwa żywności.

Źródło: Eurostat

2.4 Przyczynianie się do łagodzenia zmiany klimatu i przystosowywania się do niej, a także do zrównoważonej energii

Udział rolnictwa, w tym gruntów uprawnych i użytków zielonych, w całkowitych emisjach gazów cieplarnianych netto był stosunkowo stabilny w latach 1990–2018, a w 2018 r. osiągnął ok. 8 % i pozostaje poniżej średniej UE (13 %)²³.

Niemniej jednak emisja gazów cieplarnianych innych niż CO₂ z rolnictwa, która wynosi 33,1 mln ton ekwiwalentu dwutlenku węgla (2018 r.), co stanowi nieco ponad 8 % wszystkich emisji gazów innych niż CO₂ z rolnictwa w UE, plasuje Polskę na czwartym miejscu pod względem wielkości emisji w UE²⁴.

W porównaniu z danymi z 1990 r. Polska wykazuje większy spadek emisji gazów cieplarnianych innych niż CO₂ z rolnictwa niż średnia unijna: w 2018 r. emisja gazów cieplarnianych z rolnictwa była niższa o 32 %, w UE natomiast spadek ten wyniósł 21 %. Redukcja ta w znacznej mierze miała jednak miejsce przed połową pierwszej dekady XXI wieku. Emisje z rolnictwa w ostatnich latach rosną w szybszym tempie niż średnia dla UE-27.

Trzema głównymi źródłami rolniczymi emisji gazów cieplarnianych innych niż CO₂ w Polsce w 2018 r. były: gleby rolne (46 % emisji w porównaniu z 38 % w UE), fermentacja jelitowa, głównie bydła (39 % w porównaniu z 44 % w UE), oraz gospodarowanie obornikiem (11 % emisji w porównaniu z 14 % w UE). Wartości emisji pochodzących zarówno z fermentacji jelitowej na dużą jednostkę przeliczeniową inwentarza, jak i z gleb rolnych na hektar są wyższe niż średnia UE; emisje z gospodarowania obornikiem na dużą jednostkę przeliczeniową inwentarza są natomiast niższe. W latach 2013–2018 we wszystkich trzech kategoriach emisje wzrosły²⁵.

Odsetek trwałych użytków zielonych w wykorzystywanej powierzchni użytków rolnych, wynoszący 21–22 %, utrzymuje się na stałym poziomie od 2000 r. i pozostaje poniżej średniej UE wynoszącej 31 %²⁶. Odsetek ten wynosi ok. 19 % w przypadku obszarów objętych systemem płatności bezpośrednich²⁷.

Powierzchnia lasów w Polsce wynosi 31 % powierzchni terytorium kraju, czyli poniżej średniej UE (40 %, 45 %, jeśli uwzględnić inne grunty zalesione)²⁸. Torfowiska pokrywają 9,6 % gleb w Polsce²⁹. Według oszacowań znaczną redukcję emisji gazów cieplarnianych z rolnictwa można byłoby uzyskać poprzez ponowne nawadnianie takich gruntów rolnych.³⁰

Jeżeli chodzi o sektor użytkowania gruntów, zmiany użytkowania gruntów i leśnictwa (LULUCF), w latach 1990–2018 emisje ujęte w zakresie użytkowania gruntów i leśnictwa wzrosły bardziej niż średnia UE: w Polsce odnotowano wzrost o 12,4 %, natomiast w UE – o 3,1 %. W latach 2013–2018 pochłanianie w tym sektorze zmniejszyło się jednak o 15,6 %. Najbardziej znaczący pochłaniacz – las – zwiększył w tym samym okresie pochłanianie o 7 %, chociaż odnotowano również znaczne wahania między poszczególnymi latami; emisje z gruntów uprawnych zmniejszyły się zatem o połowę, podczas gdy użytki zielone niemal pochłaniają CO₂³¹.

Wielkość produkcji energii ze źródeł odnawialnych z rolnictwa i leśnictwa w Polsce w przeliczeniu na hektar pozostaje poniżej średniej UE. W latach 2013–2018 w państwie tym nastąpił spadek produkcji kilku rodzajów rolniczych źródeł odnawialnych. Odnotowano znaczący wzrost produkcji energii z fermentacji beztlenowej, ale istnieje duży potencjał pod względem produkcji energii na dużą jednostkę przeliczeniową inwentarza (0,37 GJ/ha; UE: 3,93 GJ/ha). Podczas gdy rolnictwo jest odpowiedzialne za produkcję niemal 12 % całej wytwarzanej energii ze źródeł odnawialnych, prawie 70 % tej energii zapewnia sektor leśny³². Ponadto bezpośrednie wykorzystanie energii ze źródeł odnawialnych w rolnictwie i leśnictwie w Polsce wynosi ok. 15 %.

Jeśli chodzi o zużycie energii w rolnictwie i leśnictwie, Polska jest państwem UE z drugim największym udziałem rolnictwa i leśnictwa w całkowitym zużyciu energii końcowej: 5,3 % w porównaniu z 2,7 % w przypadku UE-28. Zużycie energii końcowej w rolnictwie i leśnictwie na hektar wykorzystywanej powierzchni użytków rolnych jest o ok. 60 % wyższe niż średnia UE, a od 2013 r. wzrosło o 8,5 %³³.

Polska nie wykorzystuje środków finansowych przeznaczonych na rozwój obszarów wiejskich do zwiększenia efektywności energetycznej i produkcji energii ze źródeł odnawialnych ani do redukcji emisji gazów cieplarnianych z hodowli zwierząt gospodarskich lub z gruntów rolnych. Wsparcie na rozwój obszarów wiejskich jest wykorzystywane na potrzeby jednego wskaźnika istotnego z punktu widzenia emisji gazów cieplarnianych: gruntów objętych umowami przyczyniającymi się do sekwestracji dwutlenku węgla i ochrony węgla. Działanie to ma raczej małą skalę – dotyczy 0,02 % gruntów objętych takimi umowami, przy czym wszystkie one powiązane są z działalnością w zakresie zalesiania³⁴. W programie rozwoju obszarów wiejskich na lata 2014–2020 Polska wyznaczyła cel polegający na zalesieniu dodatkowych 4 800 hektarów gruntów.

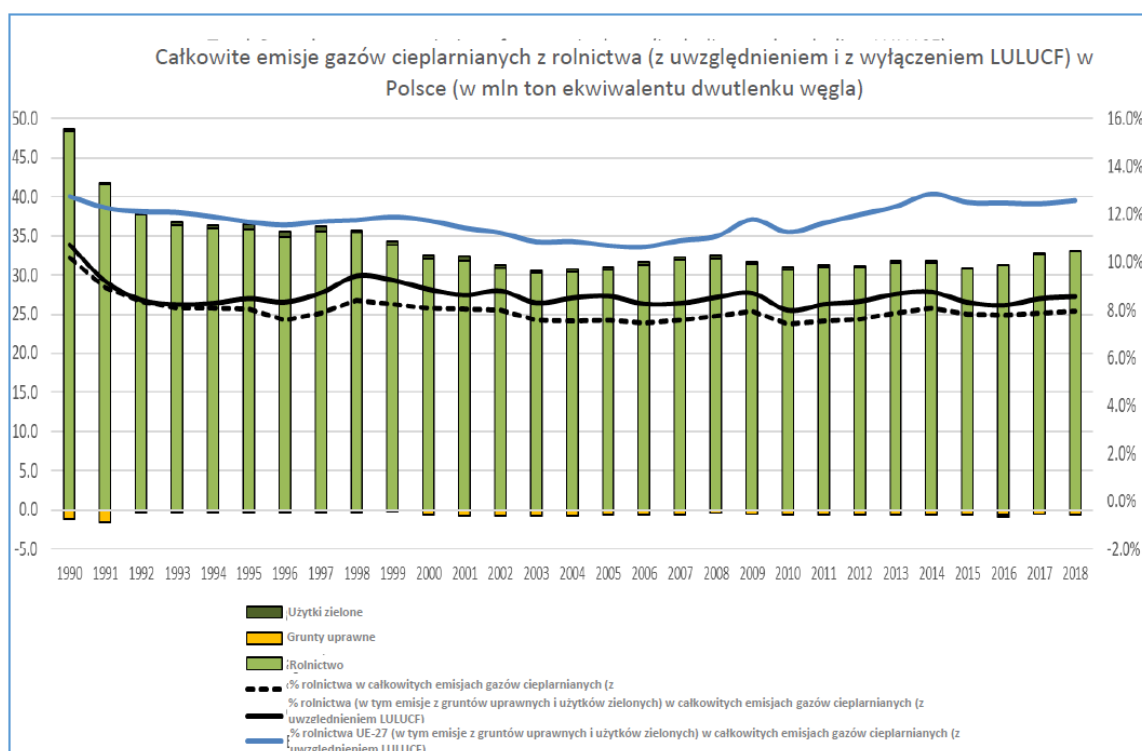
Jeżeli chodzi o przystosowanie się do zmiany klimatu, podobnie jak inne państwa kontynentalnej części UE Polska stoi w obliczu zmieniających się typów pogody (wilgotniejsze i cieplejsze zimy oraz bardziej upalne i bardziej suche lata), a także rosnącego ryzyka erozji gleby. Sprawia to, że polskie rolnictwo jest podatne na większą zmienność plonów, zwiększony stres termiczny dla krów mlecznych oraz ryzyko nowych i częstszych wystąpień szkodników i chorób lub chwastów z powodu wyższych temperatur i dłuższego okresu wegetacyjnego. Nowe możliwości mogą natomiast wynikać z nowych upraw lub odmian, pozytywnego wpływu dłuższego okresu wegetacji na użytki zielone i uprawy bulw oraz ograniczenia czynników chorobotwórczych, którym sprzyja wilgoć³⁵. Zwiększanie odporności na zmianę klimatu poprzez nasilenie działań w zakresie dostosowania się do tej zmiany wiązałoby się w szczególności ze stosowaniem praktyk poprawiających stan gleb oraz z właściwym gospodarowaniem terenami zalesionymi, leśnictwem, równinami zalewowymi (przerwanie, usuwanie lub cofanie watów) i odwadnianiem (blokowanie rowów melioracyjnych i sączków drenarskich).

W polskim krajowym planie na rzecz energii i klimatu³⁶ (KPEiK) przewiduje się – niezależnie od obecnych i planowanych strategii politycznych i środków – wzrost o ok. 5 % emisji z rolnictwa do 2040 r. i dalsze zmniejszenie o połowę pochłaniania w sektorze LULUCF. Chociaż w obu przypadkach spodziewane jest zmniejszenie emisji pochodzących z fermentacji jelitowej, wzrosłyby zwłaszcza emisje pochodzące z gleb

i obornika – te ostatnie w znacznym stopniu. W KPEiK nie uwzględniono w konkretny sposób torfowisk/mokradeł, mimo że obejmują one znaczący obszar Polski.

Jednym z celów określonych w KPEiK jest utrzymanie i, w miarę możliwości, powiększenie powierzchni lasów. W planie tym przewiduje się również postępy w zrównoważonej gospodarce leśnej poprzez zwiększenie odsetka powierzchni lasów objętych planami urządzenia lasu z obecnego poziomu 96 % do 99 %.

W KPEiK wyznaczono cel polegający na osiągnięciu w 2030 r. udziału energii ze źródeł odnawialnych w zużyciu energii na poziomie 21–23 %, przy czym osiągnięcie celu na poziomie 23 % uzależniono od dodatkowych środków unijnych, w tym przeznaczonych na sprawiedliwą transformację.

Źródło: Europejska Agencja Środowiska. Według Eurostatu [env air gge].

2.5 Wspieranie zrównoważonego rozwoju i wydajnego gospodarowania zasobami naturalnymi, takimi jak woda, gleba i powietrze

Emisje amoniaku (NH₃) z rolnictwa w Polsce zmalały z 340 tys. kiloton w 1995 r. do 304 tys. kiloton w 2005 r. i 260 tys. kiloton w 2016 r. Od 2015 r. emisje wykazują jednak tendencję wzrostową i w 2018 r. osiągnęły niemal 299 tys. kiloton³⁷. Ponieważ udział innych sektorów (odpadów i transportu) w całkowitych emisjach NH₃ maleje, udział sektora rolnictwa w całkowitych emisjach NH₃ proporcjonalnie wzrasta. W 2018 r. 94 % wszystkich emisji NH₃ w Polsce pochodziło z rolnictwa (UE-28: 93 %). Zwierzęta gospodarskie odpowiadają za 76 % (UE-28: 73 %) wszystkich emisji NH₃ związanych z rolnictwem, a uprawy za pozostałe 24 % (UE-28: 23 %). Znaczna część emisji NH₃ z rolnictwa w Polsce pochodzi ze stosowania nawozów nieorganicznych (21,5 %), sektora bydła mlecznego (12 %), sektora wieprzowiny (10,4 %) i sektora bydła innego niż mleczne (7,5 %). Pomimo osiągniętych dotychczas redukcji, według oceny Komisji³⁸ Polska jest krajem o wysokim ryzyku niespełnienia zobowiązań w zakresie redukcji emisji amoniaku ustanowionych dyrektywą w sprawie krajowych poziomów emisji (o 1 % w każdym roku w latach 2020–2029 i o 17 % w każdym roku od 2030 w stosunku do poziomu bazowego z 2005 r.).

Stan gleb w Polsce stwarza pewne wyzwania dla rolnictwa³⁹. Jakość gleb wyrażona w kategoriach zawartości węgla organicznego jest dość niska z uwagi na fakt, że średnia zawartość węgla organicznego wynosi 21,9 g na kilogram gleby, a średnia UE-28 wynosi 43,1 g/kg.⁴⁰ Z drugiej strony odsetek torfowisk wynosi niemal 10 % (9,7 %) (zob. również pkt 2.4). Erozja nie jest w Polsce wyraźnym problemem: 1,4 % użytków rolnych jest dotkniętych umiarkowaną lub poważną erozją wodną (UE-27: 7,0 %) i traci około 1 tony gleby na hektar rocznie, podczas gdy w UE-27 strata wynosi 2,5 tony⁴². Największą utratę gleby obserwuje się na południowych górskich obrzeżach kraju. W 2016 r. 95 %⁴³ powierzchni uprawnej było jednak uprawiane metodą tradycyjną, a 45 %⁴⁴ gruntów ornych pozostawało bez pokrywy glebowej w miesiącach zimowych. Bardziej zrównoważone praktyki gospodarowania byłyby korzystne pod względem poprawy jakości gleby i zmniejszyłyby sptyły powierzchniowy.

W 2017 r. 14 %⁴⁵ gruntów rolnych w Polsce było objęte umowami dotyczącymi rozwoju obszarów wiejskich mającymi na celu poprawę gospodarowania glebami.

Jeżeli chodzi o zanieczyszczenie wód azotanami, 4 % stacji monitorowania wód podziemnych w Polsce w 2012 r. odnotowywało niską jakość, 8 % – umiarkowaną jakość, a pozostałe 88 % – wysoką jakość. Z danych za 2017 r. wynika, że chociaż odsetek wód niskiej jakości spadł do 2 %, to odsetek wód umiarkowanej jakości wzrósł do 15 %, wskutek czego odsetek wód wysokiej jakości zmalał do 83 %. Mimo to dane te nadal są znacznie lepsze niż w przypadku kilku innych państw członkowskich, których dane są dostępne⁴⁶.

Nadwyżka azotu w Polsce wzrosła w latach 1995–2017 z 33 do 48 kg N/ha/rok, a od połowy drugiej dekady XXI wieku utrzymuje się na poziomie zbliżonym do średniej UE: 4-letnia średnia dla Polski wyniosła 45 kg N/ha/rok, a średnia dla UE-27 – 46,5 kg N/ha/rok⁴⁷. Chociaż nadwyżka fosforu wzrosła w latach 1995–2006, od 2006 r. obserwuje się tendencję spadkową – nadwyżka ta wynosiła 1 kg P/ha/rok w latach 2016 i 2017 i była wyższa od średniej UE (0,5 kg P/ha/rok)⁴⁸.

Polska jest jednym z państw członkowskich, w których stosowanie azotu i fosforu pochodzących z obornika zwierzęcego zmniejszyło się w latach 2012–2014 w porównaniu z latami 2008–2011 o ponad 5 %⁴⁹. Polskie rolnictwo charakteryzuje się również dość niską gęstością obsady na hektar: 0,66 DJP/ha (13. miejsce pod względem gęstości obsady w UE-27⁵⁰).

Wskaźniki te mogą jednak ulec zmianie, jeśli trwająca intensyfikacja praktyk rolniczych doprowadzi do nadmiernej eksploatacji zasobów naturalnych, obniżając ich jakość. Jeżeli chodzi o jakość wód, nadwyżki azotu i fosforu pochodzące z wykorzystywania nawozu naturalnego mogą prowadzić do zanieczyszczenia wód podziemnych i powierzchniowych oraz nasilenia eutrofizacji Morza Bałtyckiego. Ta ostatnia kwestia pozostaje poważnym problemem środowiskowym, a Polska stanowi główne źródło dopływu składników pokarmowych pochodzenia rolniczego⁵¹.

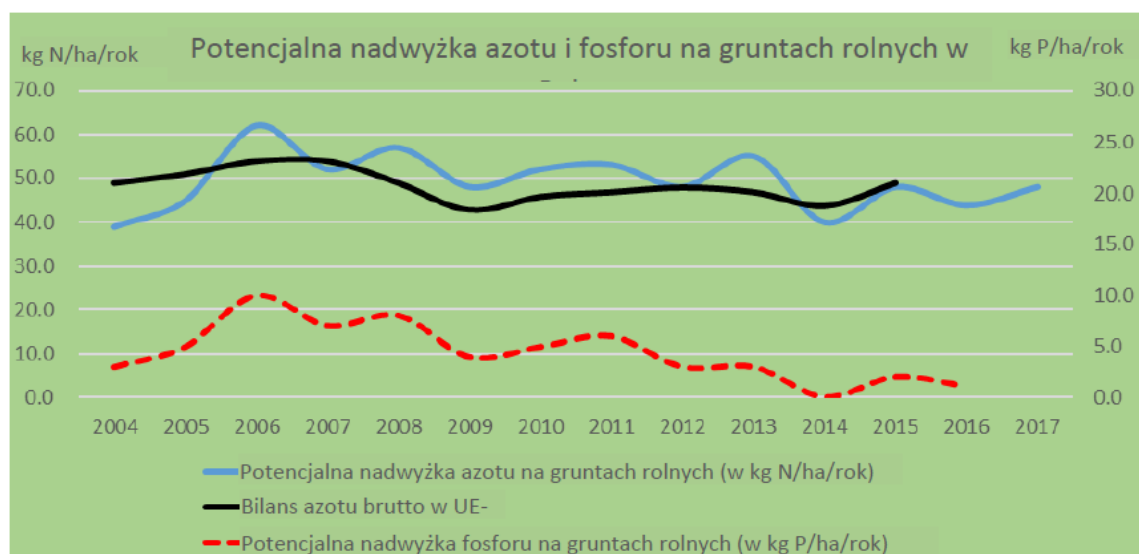
Według kryteriów ramowej dyrektywy wodnej ok. 70 % wód powierzchniowych znajduje się w stanie ekologicznym gorszym niż dobry, a ok. 26 % nie osiągnęło dobrego stanu chemicznego. Jeżeli chodzi o jednolite części wód podziemnych, ok. 8 % nie osiągnęło dobrego stanu chemicznego, a 7 % – dobrego stanu ilościowego. Rozproszone zanieczyszczenia pochodzenia rolniczego są jednym z czynników przyczyniających się do tej sytuacji⁵².

Polska posiada jedno z najmniejszych w UE (czwarta najniższa wartość) odnawialnych zasobów wody słodkiej na 1 000 mieszkańców: 1,6 mln m³ (średnia roczna)⁵³. Duży deficyt wody wynika z niskich poziomów opadów w centralnych regionach, jak również z dużego parowania. W porównaniu z poziomem opadów Polska traci 73 % z powodu ewapotranspiracji⁵⁴, szczególnie w okresie wegetacyjnym. Stosunkowo małe zasoby wodne i ujemne bilanse wodne wskazują na problemy w zakresie pojemności wodnej gleby. Chociaż obornik słomiany mógłby wpływać na retencję wody w glebie, jego dostępność zależy jednak od rodzaju systemów chowu zwierząt gospodarskich.

Udział powierzchni nawadnianej względem ogółu powierzchni użytków rolnych jest bardzo niewielki – w 2016 r. wynosił 0,92 % (wzrost z 0,32 % w 2013 r.)⁵⁵. W latach 2010–2016 udział powierzchni

nawadnianej w Polsce wzrósł jednak o 191 %, co stanowi drugi największy przyrost w UE⁵⁶. Nawadnianie w rolnictwie stanowi 0,8 % całkowitego poboru wody⁵⁷.

W 2017 r. 10 % gruntów rolnych w Polsce było objęte umowami dotyczącymi rozwoju obszarów wiejskich mającymi na celu poprawę gospodarki wodnej⁵⁸.

Źródło: Eurostat [aei_pr_gnb].

2.6 Przyczynianie się do ochrony różnorodności biologicznej, wzmocnienie usług ekosystemowych oraz ochrona siedlisk i krajobrazu

Wskaźnik liczebności ptaków krajobrazu rolniczego zmalał w Polsce z 88,5 w 2009 r. do 80 w 2017 r. i jest nieco niższy od wskaźnika dla UE-27 z 2017 r., który wynosi 82,5⁵⁹.

Stan cennych siedlisk chronionych na podstawie dyrektywy siedliskowej jest wyrażony wskaźnikiem „status ochrony siedlisk rolnych (obszary trawiaste)”. Z danych za lata 2013–2018 wynika, że w Polsce 45 % siedlisk murawowych było w stanie niewłaściwym niewystarczającym, 40 % – w stanie niewłaściwym złym, a tylko 15 % było we właściwym stanie ochrony (co stanowi wynik niższy od średniej UE-27)⁶⁰. W oparciu o sprawozdawczość dotyczącą stanu ochrony i tendencji w zakresie ochrony gatunków i siedlisk na podstawie unijnej dyrektywy siedliskowej rolnictwo uznano za główną i pierwszą presję i zagrożenie (oddziałujące na 47 % i 49 % gatunków) w przypadku gatunków oraz za piątą presję i zagrożenie w przypadku siedlisk (oddziałujące na 29 % i 24 % siedlisk)⁶¹.

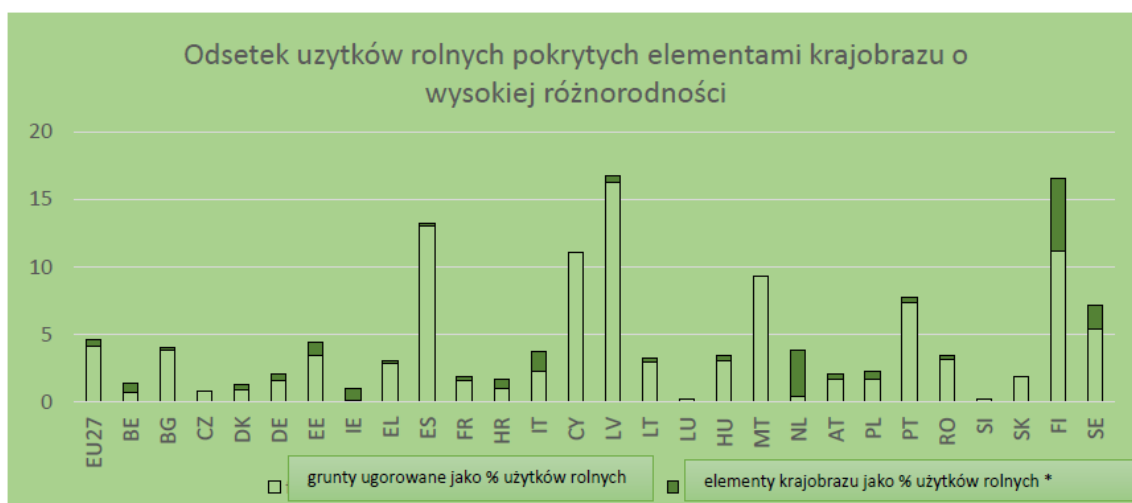
Głównymi zagrożeniami związanymi z rolnictwem odpowiedzialnymi za pogorszenie stanu różnorodności biologicznej są: intensyfikacja gospodarki rolnej, porzucanie gruntów rolnych, zanieczyszczenie, zmiany w systemach hydrologicznych takie jak drenaż oraz ekspansja inwazyjnych gatunków obcych.

Polski krajobraz rolniczy charakteryzuje się znacznym zróżnicowaniem regionalnym. Jeżeli chodzi o gęstość występowania elementów krajobrazu, w Polsce średnia liczba linearnych elementów krajobrazu jest zbliżona do średniej UE, przy czym na południowym wschodzie średnia ich liczba jest wyższa niż na północy i północnym zachodzie. Grunty ugorowane zajmują w Polsce znacznie mniejszą powierzchnię gruntów rolnych w porównaniu ze średnią UE (odpowiednio 1,7 % i 4,1 % wykorzystywanej powierzchni użytków rolnych)⁶². Gęstość występowania żywoptotów w Polsce jest bardzo zróżnicowana w zależności od województwa. Na większości obszaru państwa wynosi ona 0,3–0,5 (osiem województw) albo 0,5–0,7 (sześć województw)⁶³. Z badania terenowego użytkowania gruntów i pokrycia terenu (LUCAS) z 2012 r., w ramach którego stwierdzono, że wskaźnik różnorodności krajobrazu UE-27 wynosi 0,7, wynika, że Polska charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem pod względem różnorodności krajobrazu i gęstości występowania elementów krajobrazu. Tylko cztery województwa uzyskały wynik niższy od średniej UE. Wskaźnik różnorodności krajobrazu w Polsce wynosił 0,6–0,8 (przy czym tylko pięć innych państw członkowskich odnotowało wyższy wynik)⁶⁴.

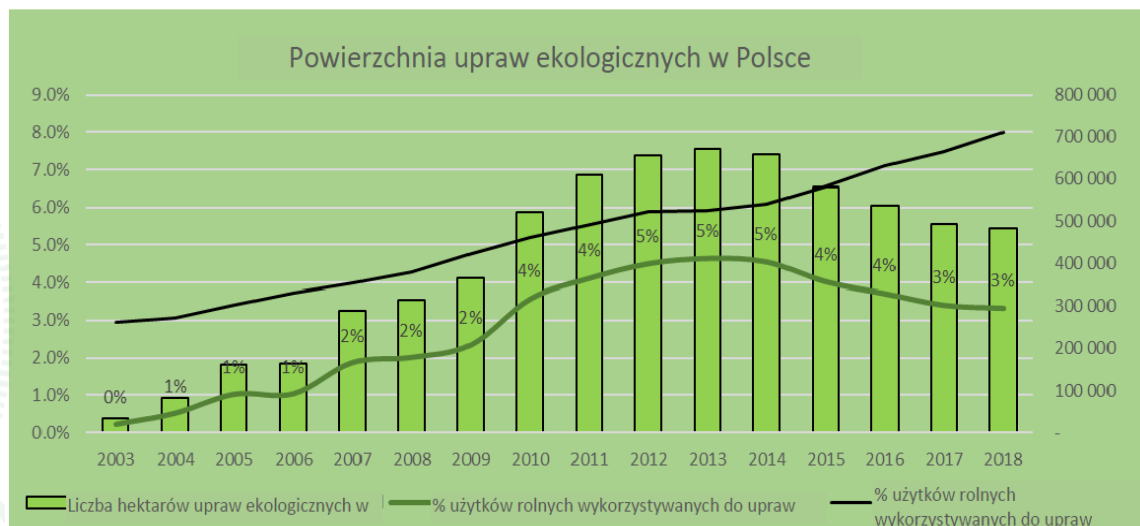
W kontekście zasad dotyczących warunkowości powiązanych ze wsparciem unijnym Polska wprowadziła trzy elementy krajobrazu gwarantujące ich spełnienie: oczka wodne, rowy i zadrzewienie pojedyncze. W ramach „zielonego” unijnego wsparcia bezpośredniego Polska wprowadziła wiele różnych obszarów/funkcji produkcyjnych i nieprodukcyjnych, które można uwzględnić do celów spełnienia obowiązku dotyczącego obszarów proekologicznych, jednak pod względem występowania elementy krajobrazu stanowią ok. 0,08 % gruntów ornych objętych obowiązkiem (UE: 0,23 %, 2019 r.). Ta ograniczona liczba powinna być rozpatrywana w świetle utrzymującej się regionalnej koncentracji produkcji. Tworzenie wielkopowierzchniowych gospodarstw rolnych specjalizujących się w uprawie niewielu gatunków roślin grozi dalszym zmniejszeniem różnorodności krajobrazu wskutek usuwania elementów krajobrazu, co ma negatywny wpływ na różnorodność biologiczną.

W 2017 r. w gospodarstwach o niskiej i wysokiej intensywności nakładów na hektar zarządzano prawie takim samym odsetkiem powierzchni gruntów: odpowiednio 33,5 % i 32,4 %, przy czym z danych wynika, że w ostatnich latach tendencja ta była stabilna. Dane te nieznacznie różnią się od średnich dla UE-27: 36 % w przypadku wysokiej intensywności nakładów i 27 % w przypadku niskiej intensywności nakładów⁶⁵. Odsetek powierzchni użytków rolnych objętych rolnictwem o wysokiej wartości przyrodniczej w 2012 r. był mniejszy od średniej dla UE-28 i wynosił 22,7 % polskich użytków rolnych, w UE-28 wskaźnik ten wynosił natomiast 32,3 %⁶⁶.

Polska sieć obszarów NATURA 2000 obejmuje prawie 20 % (19,6 %) terytorium kraju, czyli nieco powyżej średniej UE (18 %). Obszary te obejmują 35 % powierzchni lasów i 11 % użytków rolnych w Polsce (średnie wartości w UE wynoszą odpowiednio 30 % i 11 %). W kontekście poprawy różnorodności biologicznej w Polsce w 2017 r. zaledwie 9 % gruntów było objętych umowami mającymi na celu poprawę różnorodności biologicznej lub krajobrazu, średnia dla całej UE wynosi zaś 15 %⁶⁷. Całkowita powierzchnia upraw ekologicznych w Polsce wykazuje regularną tendencję spadkową od 2013 r., ze szczególnie szybkim spadkiem od 2015 r. W 2018 r. do celów rolnictwa ekologicznego wykorzystywano blisko 485 000 ha, co stanowi 3,3 % całkowitej wykorzystywanej powierzchni użytków rolnych. Była to wartość znacznie niższa od rosnącego w UE-27 odsetka gruntów rolnych wykorzystywanych do upraw ekologicznych (8 %). W ostatnich latach można dostrzec niewielki wzrost powierzchni objętej konwersją na rolnictwo ekologiczne, który jednak należy rozpatrywać w kontekście równoległego spadku powierzchni certyfikowanej⁶⁸.

Źródło: Eurostat [org_cropar_h1] i [org_cropar].

Źródło: Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich na podstawie danych Eurostatu i JRC opartych na badaniu LUCAS.

** Uwzględnione tu elementy linearne: miedze porośnięte trawami i krzewami, pojedyncze drzewa i krzewy, szpalery drzew, żywopłoty i rowy. Oszacowanie to należy traktować z rezerwą ze względu na zastrzeżenia metodologiczne.*

2.7 Przyciąganie młodych rolników i ułatwianie rozwoju działalności gospodarczej na obszarach wiejskich

Polska ma trzeci co do wielkości odsetek młodych rolników w całkowitej liczbie osób prowadzących gospodarstwo rolne (10,2 % w porównaniu ze średnią UE wynoszącą 5,1 %). Odsetek młodych osób prowadzących gospodarstwo rolne zmalał jednak w latach 2010–2016, przy czym podobna tendencja występuje w całej UE. Od 2010 r. udział młodych rolników w całkowitej liczbie rolników zmniejszył się o ponad 1 %⁶⁹. Pod względem stosunku liczby młodych osób prowadzących gospodarstwo rolne do liczby osób starszych wykonujących to zajęcie Polska zajmuje drugie miejsce w UE (0,27 w porównaniu ze średnią UE wynoszącą 0,09)⁷⁰.

Stosunek liczby młodych kobiet prowadzących gospodarstwo rolne do mężczyzn wykonujących to zajęcie wynosi ok. 3:8, co również jest jednym z wyższych wskaźników w Europie. Odsetek osób prowadzących gospodarstwo rolne, które są w wieku poniżej 35 lat i posiadają wykształcenie rolnicze na poziomie co najmniej podstawowym (41 % w 2016 r.), jest niższy od średniej (44 %) dla polskich rolników, ale zbliżony do średniej UE⁷¹.

Od 2014 r. osoby prowadzące gospodarstwa rolne w wieku poniżej 35 lat uzyskują dochód z działalności rolniczej porównywalny ze średnią⁷², mimo że średnia wielkość ekonomiczna gospodarstwa w Polsce jest największa w przypadku osób z przedziału wiekowego 25–34 lata. Rozpoczęcie działalności rolniczej przez młodych rolników i rolników wchodzących na rynek jest skomplikowane ze względu na ograniczenia dotyczące dziedziczenia gospodarstw i dostępu do gruntów⁷³: pomimo stosunkowo dobrej dostępności gruntów nie zawsze nadają się one do rozwijania działalności, ponieważ grunty są bardzo rozdrobnione.

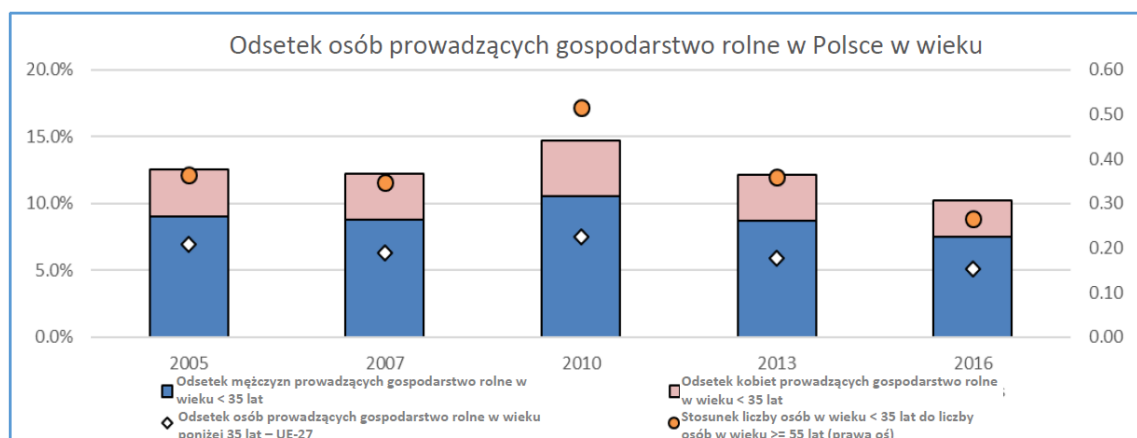
Rolnicy w Polsce są młodszy od średniej w UE-27, co powoduje szczególną potrzebę zapewnienia im wsparcia finansowego i technicznego. Około 50–70 % całkowitej luki w finansowaniu (szacowanej na 3,0–6,2 mld EUR) dotyczy młodych rolników. Wynika to głównie z ich braku dostępu do finansowania ze względu na brak zabezpieczenia, brak historii kredytowej oraz niewielkie doświadczenie w zakresie rolnictwa i prowadzenia gospodarstwa. Oprócz tych trudności również atrakcyjność sektora rolnictwa jest kwestionowana, ponieważ warunki w innych sektorach na obszarach wiejskich są postrzegane jako lepsze⁷⁴.

Jeżeli chodzi o wsparcie młodych rolników w ramach WPR, w 2018 r. Polska wydała 63,4 mln EUR, tj. 1,9 % swoich płatności bezpośrednich, na płatności dla młodych rolników. W ramach programu rozwoju obszarów wiejskich na lata 2014–2020 na wsparcie młodych rolników rozpoczynających działalność przeznaczono pulę środków w wysokości 718 mln EUR (5,3 % całego budżetu).

Dowody wykazują, że ta pomoc w ramach WPR ma pozytywny wpływ na wymianę pokoleń w rolnictwie, ponieważ wspiera dochody, wydajność i zatrudnienie, zwłaszcza w połączeniu ze wsparciem w zakresie doradztwa i oceny technicznej.

Dostępność gruntów, ich koszt, a także niedociągnięcia we wsparciu w zakresie doradztwa i oceny technicznej przy przygotowywaniu wniosków o przyznanie pomocy utrudniają sukces tych programów pomocy, zwłaszcza w przypadku małych gospodarstw⁷⁵.

Na obszarach wiejskich obserwuje się wzrost liczby małych i średnich gospodarstw rolnych, ale istnieją różnice między regionami. Największy wzrost występuje na obszarach położonych w pobliżu miast oraz jest znacznie wyższy w zachodniej części państwa niż w regionach wschodnich. Dla wsparcia tego rozwoju kluczowe znaczenie mają atrakcyjność obszarów wiejskich i poprawa infrastruktury (drog, dostępu do internetu itp.). W 2016 r. na obszarach wiejskich powstało 81 174 przedsiębiorstw⁷⁶.

Źródło: Eurostat

2.8 Promowanie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki i zrównoważonego leśnictwa

Ponad połowa terytorium Polski (54 %) to obszary w przeważającej mierze wiejskie⁷⁷. Łącznie z regionami pośrednimi stanowią one 95 % terytorium Polski jako obszary pozamiejskie. Jeśli porównać te wartości z danymi liczbowymi dla UE-27 (odpowiednio 44 % i 89 %), widać, że średnio obszary Polski są w większym stopniu wiejskie⁷⁸.

W 2019 r. na obszarach przeważająco wiejskich mieszkało 35,8 % ludności (w porównaniu ze średnią UE-27 wynoszącą 20,8 %)⁷⁹. Chociaż liczba ludności wiejskiej tylko nieznacznie zmalała (-1 % od 2015 r.), występuje istotny problem, jakim jest starzenie się: grupa osób w wieku powyżej 65 lat wzrosła od 2015 r. o 13 %. Jeśli chodzi o gęstość zaludnienia obszarów wiejskich, obserwuje się niewielki spadek (z 86 mieszkańców na km² w 2013 r. do 84 w 2016 r.)⁸⁰.

Małe gospodarstwa przyczyniają się do zapewnienia dostępu do żywności swoim gospodarstwom domowym i społecznościom, co powoduje znaczne zróżnicowanie dostępności regionalnej⁸¹.

Wskaźnik zatrudnienia na obszarach wiejskich wynosi 66 % ludności. Jest on nieco niższy w porównaniu z małymi miastami i przedmieściami (67 %) oraz niższy w porównaniu z dużymi miastami (72 %). Jest on również niższy od wskaźnika zatrudnienia na obszarach wiejskich w UE-27 (68 %). Wskaźnik zatrudnienia

mężczyzn i kobiet wynosi odpowiednio 74 % i 56 %, przy czym w ostatnim dziesięcioleciu odnotowano tendencję wzrostową w przypadku obu płci⁸².

Całkowita stopa bezrobocia wynosi 3,9 %, na obszarach wiejskich wynosi natomiast 4,3 %. Jest ona niższa niż w UE-27, gdzie wynosi odpowiednio 7,3 % i 6,3 %. Jeżeli porównać stopę bezrobocia młodzieży, na obszarach wiejskich w Polsce jest ona niższa (12,8 %) niż w UE-27 (14,6 %)⁸³.

Na obszarach wiejskich odnotowywany jest widoczny i stały spadek (z 15,3 % w 2013 r. do 9,6 % w 2019 r.) odsetka młodzieży (w wieku 15–24 lat) niekształcącej się, niepracującej ani niekształcącej się.

Odsetek kobiet w sile roboczej w rolnictwie zmalał z 45,1 % w 2013 r. do 39,1 % w 2016 r. Odsetek rolniczek wynosi 29 %, czyli nieco powyżej średniej UE⁸⁴.

PKB na mieszkańca według standardów siły nabywczej w porównaniu ze średnią dla UE-27 na obszarach wiejskich był stabilny w ostatnich latach i wynosił około 50 %. Jeżeli chodzi o infrastrukturę turystyczną na obszarach wiejskich, sytuacja w ostatnich latach (2014–2018) również była stabilna i infrastruktura ta obejmowała ok. 320 tys. miejsc noclegowych (co stanowi ponad 40 % wszystkich miejsc noclegowych w Polsce)⁸⁵.

Wskaźnik ubóstwa na obszarach wiejskich stale maleje – z ok. 50 % ludności w 2005 r. do 25 % w 2018 r. (w porównaniu ze średnią dla UE-28 wynoszącą 23,5 %)⁸⁶. Pod względem zagrożenia ubóstwem nie ma różnicy między obywatelami państwa a migrantami.

Polska przeznaczyła około 10 % budżetu PROW na rozwój podstawowych usług na obszarach wiejskich, a nieco ponad minimum wydatków przeznaczono na inicjatywę LEADER (5,7 %). Obecnie na terenie 2 234 gmin wiejskich, zamieszkałych przez ponad 20 mln osób, działa 291 lokalnych grup działania (LGD) realizujących strategię rozwoju lokalnego⁸⁷. LGD dysponują dość małym budżetem, dlatego też mogą jedynie w ograniczonym stopniu przyczynić się do rozwoju obszarów wiejskich.

Całkowita powierzchnia lasów nieznacznie wzrosła (o 1,4 % w latach 2000–2012, zaś w UE-28 – o 1,1 %). Stanowi ona 31 % całkowitej powierzchni gruntów⁸⁸. W 2017 r. zatrudnienie w sektorze leśnym wyniosło ponad 61 000 rocznych jednostek roboczych, co stanowi znaczny wzrost z 35 000 rocznych jednostek roboczych w 2005 r. Stanowiło ono 0,5 % całości zatrudnienia. Wydajność pracy w leśnictwie wynosi 31 000 wartości dodanej brutto na roczną jednostkę roboczą, co jest wartością niższą od średniej UE w 2017 r.⁸⁹

Obroty w biogospodarce wzrosły z 82,9 mld EUR w 2009 r. do 115,1 mld EUR w 2015 r., przy czym najważniejszymi sektorami, które się do tego przyczyniły, były sektory: spożywczy, napojów i tytoniowy (51 %), rolnictwo (19 %), sektory produktów drzewnych i meblarski (11 %), podczas gdy na leśnictwo przypadło 5 %. W tym samym okresie zatrudnienie w biogospodarce zmniejszyło się z 2,91 mln osób do 2,62 mln. Obrót na osobę zatrudnioną w biogospodarce rolnej wynosi mniej niż połowę średniej w UE-27 (odpowiednio 18 000 EUR i 45 000 EUR)⁹⁰.

2.9 Poprawa reakcji rolnictwa UE na potrzeby społeczne dotyczące żywności i zdrowia, w tym bezpiecznej, bogatej w składniki odżywcze i zrównoważonej żywności, jak również dobrostanu zwierząt

Oporność na środki przeciwdrobnoustrojowe jest związana z nadmiernym i niewłaściwym stosowaniem tych środków w leczeniu ludzi i zwierząt. Sprzedaż weterynaryjnych środków przeciwdrobnoustrojowych w Polsce, wyrażona w miligramach na korygowaną jednostkę populacyjną (mg/PCU), w 2017 r. i 2018 r. utrzymywała się znacznie powyżej średniej UE (odpowiednio 163,9 mg/PCU i 167,4 mg/PCU⁹¹). Od 2017 r. dane opierają się na udoskonalonym systemie gromadzenia danych. Polski plan działania na rzecz zwalczania oporności na środki przeciwdrobnoustrojowe obejmuje aspekty zdrowia ludzkiego zamiast podejścia „Jedno zdrowie”.

Pod względem dobrostanu zwierząt jednym z głównych problemów w Polsce jest fakt, że obcinanie ogonów świń nadal jest rutynową praktyką, mimo że zakazują tego przepisy UE. Ogony są zazwyczaj obcinane, aby zapobiec gryzieniu ich przez świnię w wyniku stresu wywołanego negatywnymi czynnikami środowiskowymi i związanymi z gospodarowaniem. Utrzymywanie się tej praktyki wykryto w większości państw członkowskich skontrolowanych przez Komisję. W 2019 r. Polska poinformowała Komisję o działaniach podjętych w celu ograniczenia tego zjawiska. Niemniej jednak od 2018 r. Polska nie przedstawiła żadnego szczegółowego planu działania ani danych, które mogłyby wskazywać, że problem ten został rozwiązany. Ponadto Polska, która jest drugim producentem jaj w UE, 80 % swojej produkcji prowadzi w systemie klatkowym, przy czym średnia UE wynosi ok. 50 %. Wyzwaniem jest również bioasekuracja, z uwagi na fakt, że Polska znajduje się wśród państw dotkniętych afrykańskim pomorem świń (ASF), a gospodarstwa o niskim poziomie bioasekuracji i słabej kontroli stwarzają większe ryzyko zakażeń i rozprzestrzeniania się chorób zwierząt.

Sprzedaż pestycydów w latach 2011–2017 w Polsce stopniowo rosła. Większość sprzedawanych środków ochrony rośliny stanowiły „herbicydy, środki hamujące wzrost pędów i środki mchobójcze”, a w dalszej kolejności „fungicydy i baktericydy”. W 2018 r. tendencja wzrostowa uległa jednak załamaniu, a sprzedaż pestycydów powróciła do wartości zbliżonej do poziomu z 2014 r.⁹² Można jednak spodziewać się, że wielkość sprzedaży środków ochrony roślin na wykorzystywaną powierzchnię użytków rolnych nadal będzie wykazywać tendencję wzrostową⁹³.

Zharmonizowany wskaźnik ryzyka (HRI) 1, służący do pomiaru ilości pestycydów wprowadzonych do obrotu według faktycznego ryzyka związanego z substancją czynną, wykazywał w latach 2011/2013–2018 tendencję spadkową, odzwierciedlającą średnią dynamikę panującą w UE⁹⁴. Według HRI 1 stosowanie pestycydów i ryzyko z tym związane zmniejszyły się w latach 2011–2018 o 22 % (UE: -17 %). Od 2012 r. nastąpił jednak wzrost ryzyka związanego ze stosowaniem bardziej niebezpiecznych substancji (substancji kwalifikujących się do zastąpienia). Wartości HRI 2 świadczące o udzielaniu zezwoleń w sytuacjach nadzwyczajnych od 2016 r. również wykazywały znaczną tendencję wzrostową w porównaniu z poziomem bazowym z lat 2011–2013⁹⁵.

Jeżeli chodzi o wprowadzanie do obrotu środków ochrony roślin, pomimo poprawy sytuacji niepokój wciąż budzą opóźnienia w ocenach na potrzeby zatwierdzenia lub odnawiania zatwierdzenia substancji czynnych i zezwoleń na wprowadzanie do obrotu środków ochrony roślin w Polsce.

Odnosnie do wdrożenia dyrektywy w sprawie zrównoważonego stosowania pestycydów Polska przedstawiła zmienioną wersję krajowego planu działania na lata 2018–2022⁹⁶.

Polska wprowadziła pewne środki służące promowaniu ochrony roślin przy niskim zużyciu pestycydów oraz ogólnych zasad zintegrowanego zarządzania ochroną przed szkodnikami. Konieczne są jednak dalsze starania w celu zapewnienia pełnego wdrożenia zintegrowanego zarządzania ochroną przed szkodnikami przez wszystkich profesjonalnych użytkowników pestycydów. Ponadto w sprawozdaniu ogólnym Komisji z 2017 r. dotyczącym dyrektywy w sprawie zrównoważonego stosowania pestycydów wskazano, że tylko połowa wszystkich zużytych opakowań środków ochrony roślin jest zbierana i usuwana przy użyciu systemu bezpiecznego usuwania⁹⁷.

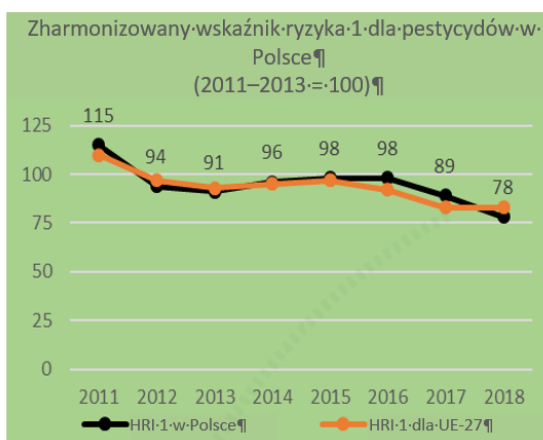
Jeżeli chodzi o straty i marnotrawienie żywności w produkcji pierwotnej i przetwórstwie, brak jest jeszcze dostępnych danych, a w krajowym programie zapobiegania powstawaniu odpadów kwestii tej poświęcono mało uwagi⁹⁸.

Jeśli chodzi o tendencje w konsumpcji, jedna trzecia ludności w Polsce zgłasza, że nie włącza owoców i warzyw do swojej codziennej diety (UE: 36 %)⁹⁹. Odsetek osób z otyłością w ludności ogółem (prawie 17 %, dane z 2017 r.) przekracza średnią unijną (15 %). Odsetek osób z nadwagą (56 %) i otyłością (39 %) zwiększył się w latach 2008–2017¹⁰⁰. W Polsce występuje bardzo duże przypisywane diecie obciążenie chorobami niezakaźnymi ze względu na żywieniowe czynniki ryzyka, wyrażone jako lata życia skorygowane niepełnosprawnością na 100 000 mieszkańców¹⁰¹. Na tę wartość wpływa szereg czynników żywieniowych. Działania powinny koncentrować się na przechodzeniu na zdrową, zrównoważoną dietę

zgodnie z zaleceniami krajowymi w celu zmniejszenia wskaźników nadwagi, otyłości i występowania chorób niezakaźnych, a jednocześnie na poprawie ogólnego wpływu systemu żywnościowego na środowisko. Obejmowałyby to przejście na dietę w większym opartą na roślinach, z mniejszą ilością czerwonego mięsa, a z większą ilością owoców i warzyw, produktów pełnoziarnistych, roślin strączkowych, orzechów i nasion.

Źródło: DG AGRI za ESVAC, dziesiąte sprawozdanie ESVAC (2020).

Źródło: Eurostat [aei_hri].

2.10 Przekrojowy cel dotyczący wiedzy, innowacji i cyfryzacji

Wiedza i innowacje mają do odegrania kluczową rolę, jeśli chodzi o pomoc dla rolników i społeczności wiejskich w sprostaniu dzisiejszym i przyszłym wyzwaniom. Aby osiągnąć cele WPR, dobrze funkcjonujący system wiedzy i innowacji w dziedzinie rolnictwa powinien zapewniać przepływ wiedzy między jego podmiotami, odpowiadając na rosnące potrzeby rolników w zakresie informacji. System ten obejmuje nie tylko rolnictwo, lecz także inne działania na obszarach wiejskich związane z krajobrazem, środowiskiem, klimatem, różnorodnością biologiczną oraz systemami żywnościowymi i nieżywnościowymi.

Struktura systemu wiedzy i innowacji w dziedzinie rolnictwa w Polsce, charakteryzowana jako silna i stosunkowo dobrze zintegrowana, ma niewykorzystany potencjał, jeśli chodzi o lepsze tworzenie i upowszechnianie wiedzy¹⁰². Dostępna jest szeroka gama szkoleń i usług doradczych dla rolników, które oferowane są przez publiczne ośrodki doradztwa, izby rolnicze oraz prywatne przedsiębiorstwa doradcze.

Wśród nich dominującą rolę odgrywa zdecentralizowane publiczne doradztwo rolnicze. Jest ono dostępne dla wszystkich rolników i realizowane przez 16 wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego (WODR) wspieranych przez Centrum Doradztwa Rolniczego (CDR) w Brwinowie. Od 2006 r. liczba etatów w wojewódzkich ośrodkach doradztwa zmniejszyła się¹⁰³. Integracja i współpraca między podmiotami świadczącymi usługi doradcze są zbyt słabe i nadal istnieje potrzeba rozwoju zaplecza dla wszystkich doradców. Usługi doradcze muszą być zróżnicowane i dostosowane do potrzeb małych gospodarstw rolnych w zakresie rozwoju działalności gospodarczej i nowych systemów produkcji¹⁰⁴.

W Polsce istnieje wiele różnych rolniczych instytucji edukacyjnych i badawczych: 10 rolniczych instytutów badawczych nadzorowanych przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, 19 instytutów Polskiej Akademii Nauk, które wchodzą w skład Wydziału Nauk Biologicznych i Rolniczych, 6 uczelni rolniczych nadzorowanych przez Ministerstwo Edukacji i Nauki oraz 54 (59 od 1 stycznia 2021 r.) szkoły rolnicze nadzorowane przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Naukowcy i doradcy rolniczy są również w coraz większym stopniu zaangażowani w realizację interaktywnych projektów w zakresie innowacji. Aby powiązać badania z praktyką rolniczą, w polskim programie rozwoju obszarów wiejskich przeznaczono 59 mln EUR na współpracę, a w ramach europejskiego partnerstwa innowacyjnego na rzecz wydajnego

i zrównoważonego rolnictwa (EIP-AGRI) oficjalnie utworzono osiem grup z docelowych 136 grup, które mają zostać ustanowione.

Sieć EIP-AGRI w Polsce jest koordynowana przez CDR w Brwinowie. Rozwiązanie to przekłada się na większy potencjał organizacyjny i zapewnia osadzenie grup operacyjnych w ogólnokrajowej strukturze z doświadczonym i bezstronnym personelem oraz na łatwiejsze kontakty ze wszystkimi zainteresowanymi stronami. Wdrażanie sieci zależy głównie od tzw. brokerów innowacji (czterech brokerów na szczeblu krajowym i 19 na szczeblu wojewódzkim) doświadczonych w pracy z rolnikami, przedsiębiorcami wiejskimi i naukowcami oraz od koordynatorów (pełniących funkcje administracyjne i pomocnicze). Brokerzy odgrywają kluczową rolę również w promowaniu i wspieraniu tworzenia partnerstw mających na celu realizację projektów w zakresie innowacji.

Przyszła krajowa sieć WPR może mieć znacznie większą rolę w promowaniu synergii między WPR a europejską przestrzenią badawczą (EPB).

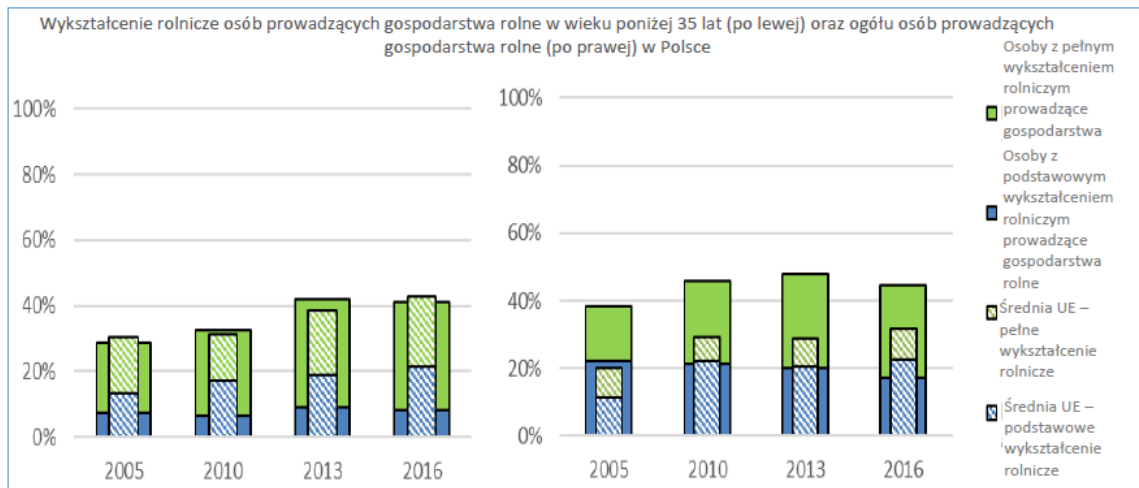
W okresie programowania 2014–2020 Polska rozdysponowała 1,6 % całkowitej puli środków finansowych na rozwój obszarów wiejskich (EFRROW + wkład krajowy) w ramach środka 01: transfer wiedzy i działalność informacyjna, środka 02: usługi doradcze, usługi z zakresu zarządzania gospodarstwem i usługi z zakresu zastępstw oraz środka 16: współpraca (EIP), przy czym średnia dla UE-28 wynosiła 3,6 %.

W tym kontekście oczekuje się również znaczących synergii wynikających z połączenia wsparcia w ramach WPR z działaniami w zakresie stanu gleb (tzw. żywymi laboratoriami i ośrodkami demonstracyjnymi) w przyszłej misji programu „Horyzont Europa” dotyczącej zdrowia gleb.

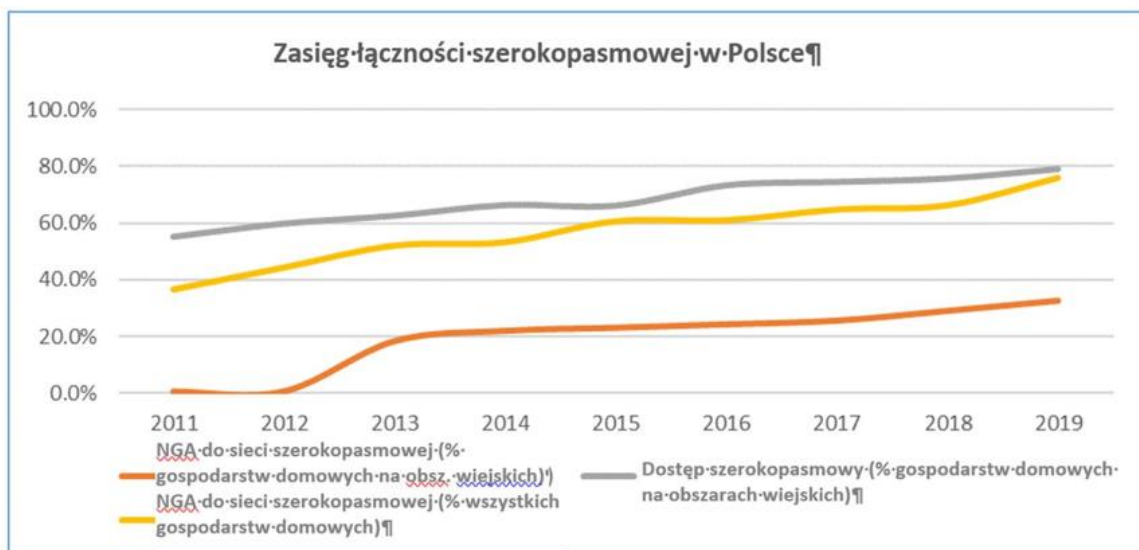
W Polsce w 2016 r. 44 % wszystkich osób prowadzących gospodarstwa rolne miało co najmniej podstawowe wykształcenie rolnicze (powyżej średniej UE, która wynosi 31,6 %). Odsetek ten utrzymywał się na dość stabilnym poziomie w ciągu ostatnich sześciu lat. Odsetek rolników z pełnym wykształceniem rolniczym wynosił w 2016 r. 27 %, czyli był znacznie wyższy niż w UE (9 %).

W Polsce istnieje raczej tradycyjna infrastruktura cyfrowa, a w rolnictwie stosuje się tradycyjne technologie. W rankingu indeksu gospodarki cyfrowej i społeczeństwa cyfrowego (DESI) na 2020 r., który uwzględnia obszary wiejskie i miejskie, Polska zajmuje 23. miejsce na 28 państw członkowskich UE, co wskazuje na jej wolne, niższe od średniej UE, ale stabilne tempo rozwoju cyfrowego pod względem łączności, kapitału ludzkiego, korzystania z usług internetowych, integracji technologii cyfrowych i cyfrowych usług publicznych¹⁰⁵.

Polska ma najwyższy w UE wskaźnik korzystania z mobilnych usług szerokopasmowych, ale jeszcze nie wszystkie gospodarstwa domowe mają dostęp do szybkiego internetu. Między regionami istnieją znaczne różnice pod względem łączności (w 2019 r. odsetek gospodarstw domowych na obszarach wiejskich z dostępem nowej generacji (NGA) do sieci szerokopasmowej wynosił 32,6 %, podczas gdy w przypadku wszystkich gospodarstw domowych odsetek ten wynosił 76 %, a dostęp szerokopasmowy miało 79 % gospodarstw domowych na obszarach wiejskich). Według Urzędu Komunikacji Elektronicznej penetracja sieci nowej generacji we wsiach liczących do 100 mieszkańców wynosi 6 %.

Źródło: Eurostat [ef_mp_training]

Źródło: sprawozdanie DESI.

- ¹ Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich. *Wskaźnik kontekstowy WPR C.26 Dochody z działalności rolniczej*. Dochód oparty na danych Eurostatu [[aact_eaa01](#)], [[aact_eaa04](#)], [[aact_ali01](#)] i [[aact_eaa06](#)], z doliczeniem do dochodu z działalności kosztów związanych z zatrudnieniem, podzielony przez łączną liczbę rocznych jednostek roboczych (RJR). Uwaga: dane za 2019 r. mają charakter szacunkowy. Średnie wynagrodzenie w gospodarce na podstawie danych Eurostatu dotyczących tysiąca godzin pracowanych przez pracowników (koncepcja krajowa) [[nama_10_a10_e](#)] oraz dotyczących wynagrodzeń [[nama_10_a10](#)]. Należy zwrócić uwagę, że dochód przedsiębiorcy rolnego jest podany w cenach rzeczywistych i bieżących. Metodę obliczania opisano [tu](#).
- ² Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich. *Wskaźnik kontekstowy WPR C.25 Dochody czynników produkcji rolniczej*. Na podstawie danych Eurostatu [[aact_eaa04](#)], [[aact_ali01](#)] i [[aact_eaa06](#)].
- ³ Komisja Europejska. *Wskaźniki WPR – eksplorator danych*. Wskaźnik rezultatu WPR RPI_01 Udział wsparcia bezpośredniego w dochodach z działalności rolniczej oraz obliczenia własne Dyrekcji Generalnej ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich na podstawie danych FADN (do 2018 r.).
- ⁴ Obliczenia własne Dyrekcji Generalnej ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich na podstawie danych FADN (sieci danych rachunkowych gospodarstw rolnych) (2015 r.) i danych CATS (systemu monitorowania rozliczania rachunków, do 2017 r.).
- ⁵ Średni dochód czynników produkcji rolniczej w Małopolsce i na Pogórzu wynosi około jednej trzeciej średniego dochodu na Pomorzu i Mazurach: Sieć danych rachunkowych gospodarstw rolnych. *FADN Standard reports*. [YEAR.COUNTRY.REGION](#) i obliczenia własne (do 2018 r.).
- ⁶ Obliczenia własne Dyrekcji Generalnej ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich na podstawie danych FADN (do 2018 r.).
- ⁷ Obliczenia własne Dyrekcji Generalnej ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich na podstawie danych FADN (sieci danych rachunkowych gospodarstw rolnych) (do 2018 r.) i danych CATS (systemu monitorowania rozliczania rachunków, do 2018 r.).
- ⁸ Sieć danych rachunkowych gospodarstw rolnych. *FADN Standard reports*. [YEAR.COUNTRY.TF14](#) i obliczenia własne (do 2018 r.).
- ⁹ Sieć danych rachunkowych gospodarstw rolnych. *FADN Standard reports*. [YEAR.COUNTRY.ANC3](#) i obliczenia własne (do 2018 r.).
- ¹⁰ Sieć danych rachunkowych gospodarstw rolnych. *FADN Standard reports*. [YEAR.COUNTRY.REGION](#) i obliczenia własne (do 2018 r.).
- ¹¹ ECORYS i Wageningen Economic Research, *Study on risk management in EU agriculture* [Badanie zarządzania ryzykiem w rolnictwie w UE], 2017, s. 143
- ¹² Komisja Europejska. *Wskaźnik kontekstowy WPR C.14 Wydajność pracy w rolnictwie*. Na podstawie danych Eurostatu [[aact_eaa01](#)] i [[aact_ali01](#)].
Komisja Europejska. *Wskaźnik kontekstowy WPR C.15 Wydajność pracy w leśnictwie*. Na podstawie danych Eurostatu [[for_eco_cpj](#)] i [[for_awu](#)].
Komisja Europejska. *Wskaźnik kontekstowy WPR C.16 Wydajność pracy w przemyśle spożywczym*. Na podstawie danych Eurostatu [[nama_10_a64](#)] i [[lfsa_eqan22d](#)].
- ¹³ Komisja Europejska. *Wskaźnik kontekstowy WPR C.14 Wydajność pracy w rolnictwie*. Na podstawie danych Eurostatu [[aact_eaa01](#)] i [[aact_ali01](#)].
- ¹⁴ W 2010 r. definicja gospodarstwa rolnego w Polsce uległa zmianie. Więcej wyjaśnień można znaleźć tutaj. Niemniej jednak przy porównywaniu danych z 2010 r. (1 506 620 gospodarstw rolnych) i z 2016 r. (1 410 700) można zauważyć niewielki spadek.
- ¹⁵ Komisja Europejska. *Wskaźnik kontekstowy WPR C.17 Gospodarstwa rolne*. Na podstawie danych Eurostatu [[ef_m_farmleg](#)].
- ¹⁶ Komisja Europejska. *Wskaźnik kontekstowy WPR C.18 Grunty rolne*. Na podstawie danych Eurostatu [[apro_cpsh1](#)].
Komisja Europejska. *Wskaźnik kontekstowy WPR C.21 Duże jednostki przeliczeniowe inwentarza*. Na podstawie danych Eurostatu [[ef_lsk_main](#)], [[ef_lsk_poultry](#)], [[ef_lsk_bovine](#)] i [[ef_lus_main](#)].
- ¹⁷ https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/farming/facts-and-figures/markets/production/production-country_pl
- ¹⁸ Polska ustawa obowiązująca od 2017 r. i zmieniona w 2019 r., aby wprowadzić pojęcie „krótki łańcuch dostaw” (ustawa z dnia 16 listopada 2016 r. o zmianie niektórych ustaw w celu ułatwienia sprzedaży żywności przez rolników (Dz.U. poz. 1961)).
- ¹⁹ Mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dla sprzedaży bezpośredniej żywności w Polsce (źródło: *Wieś i Rolnictwo 3* (180/2018)): https://www.cdr.gov.pl/images/Radom/2019/22-11/Broszura_K%C5%81%C5%BB-18.11.2019ostateczna.pdf
- ²⁰ Polskie sprawozdanie roczne dotyczące sektora owoców i warzyw z 2018 r.
- ²¹ Na podstawie danych ESTAT z 2016 r. oraz Study of the best ways for producer organisations to be formed, carry out their activities and be supported [Badanie dotyczące najlepszych sposobów tworzenia i wspierania organizacji producentów oraz prowadzenia przez nie działalności], <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/2c31a562-eef5-11e9-a32c-01aa75ed71a1>
- ²² https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/apple-dashboard_en.pdf
- ²³ Europejska Agencja Środowiska (EEA). *EEA greenhouse gas – data viewer* [Gazy cieplarniane – przegląd danych].
- ²⁴ Europejska Agencja Środowiska (EEA). *EEA greenhouse gas – data viewer*.
- ²⁵ Europejska Agencja Środowiska (EEA). *EEA greenhouse gas – data viewer*. Eurostat.

- ²⁶ Komisja Europejska. [Wskaźniki WPR – eksplorator danych](#). R.12_PI Udział użytkowników zielonych w całkowitej wykorzystywanej powierzchni użytków rolnych.
- ²⁷ Komisja Europejska, Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich. Analiza w oparciu o powiadomienia przekazane przez państwa członkowskie na podstawie rozporządzenia (UE) nr 1307/2013.
- ²⁸ Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Wyżywienia i Rolnictwa. [Global Forest Resources Assessment](#) [Globalna ocena zasobów leśnych].
- ²⁹ Komisja Europejska, Wspólne Centrum Badawcze [Relative cover \(%\) of peat soils \(0–30cm\), per country](#) [Względne pokrycie (%) glebami torfowymi (0–30 cm) w poszczególnych państwach].
- ³⁰ Greifswald Mire Centre. [Peatlands in the EU Common Agriculture Policy \(CAP\) after 2020](#) [Torfowiska we wspólnej polityce rolnej UE (WPR) po 2020 r.].
- ³¹ Europejska Agencja Środowiska (EEA). [EEA greenhouse gas – data viewer](#).
- ³² Komisja Europejska. *Wskaźnik kontekstowy WPR C.43 Wytwarzanie energii odnawialnej z rolnictwa i leśnictwa*. Na podstawie danych Eurostatu [[nrg_bal_c](#)] i [[nrg_cb_rw](#)] oraz Strategii Grains.
- ³³ Komisja Europejska. *Wskaźnik kontekstowy WPR C.44 Wykorzystanie energii w rolnictwie, leśnictwie i przemyśle spożywczym*. Na podstawie danych Eurostatu [[nrg_bal_s](#)].
- ³⁴ Komisja Europejska. Wskaźniki WPR – eksplorator danych. Wskaźnik rezultatu WPR R.20 Procent gruntów rolnych i leśnych objętych umowami o zarządzanie przyczyniającymi się do sekwestracji dwutlenku węgla i ochrony węgla (cel szczegółowy 5E).
- ³⁵ Między innymi projekt [LIFE AgriAdapt](#). *EU climate change risks for Continental countries* [Zagrożenia związane ze zmianą klimatu dla państw kontynentalnych UE]
- ³⁶ Rzeczpospolita Polska, Ministerstwo Aktywów Państwowych. [Krajowy plan na rzecz energii i klimatu na lata 2021–2030](#).
- ³⁷ Europejska Agencja Środowiska (EEA). [EEA, Emissions Ceilings Directive, emissions data viewer 1990–2018](#) [Dyrektywa w sprawie krajowych poziomów emisji, przegląd danych dotyczących emisji za lata 1990–2018].
- ³⁸ Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego i Rady z postępów poczynionych we wdrażaniu dyrektywy (UE) 2016/2284 w sprawie redukcji krajowych emisji niektórych rodzajów zanieczyszczeń atmosferycznych. COM(2020) 266.
- ³⁹ Znaczące synergie i lepszy wpływ można osiągnąć poprzez powiązanie działań w ramach WPR z działaniami w zakresie żywych laboratoriów i ośrodków demonstracyjnych, prezentacji i monitorowania gleb w ramach przyszłej misji programu „Horyzont Europa” dotyczącej zdrowia gleb.
- ⁴⁰ Komisja Europejska. *Wskaźnik kontekstowy WPR C.41 Zawartość materii organicznej w glebie na gruntach ornych*. Wspólne Centrum Badawcze (JRC) na podstawie badania terenowego użytkowania gruntów LUCAS z 2015 r.
- ⁴¹ Komisja Europejska, Wspólne Centrum Badawcze [Relative cover \(%\) of peat soils \(0–30cm\), per country](#).
- ⁴² Komisja Europejska. *Wskaźnik kontekstowy WPR C.42 Erozja gleby powodowana przez wodę*. Oryginalne źródło: Wspólne Centrum Badawcze.
- ⁴³ Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Agri-environmental_indicator_-_tillage_practices
- ⁴⁴ Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Agri-environmental_indicator_-_soil_cover
- ⁴⁵ Komisja Europejska. Wskaźniki WPR – eksplorator danych. Wskaźnik rezultatu WPR R.10 Procent gruntów rolnych w ramach umów o zarządzanie dotyczących poprawy gospodarowania glebą i/lub zapobiegania erozji gleby (cel szczegółowy 4C).
- ⁴⁶ Komisja Europejska. *Wskaźnik oddziaływania WPR, IMP_11 Jakość wody*.
- ⁴⁷ Komisja Europejska. *Wskaźnik kontekstowy WPR C.40 Jakość wody*. Na podstawie danych Eurostatu [[aei_pr_gnb](#)].
- ⁴⁸ Komisja Europejska. *Wskaźnik kontekstowy WPR C.40 Jakość wody*. Na podstawie danych Eurostatu [[aei_pr_gnb](#)].
- ⁴⁹ Sprawozdanie Komisji dla Rady i Parlamentu Europejskiego w sprawie wykonania dyrektywy Rady 91/676/EWG dotyczącej ochrony wód przed zanieczyszczeniami powodowanymi przez azotany pochodzenia rolniczego na podstawie sprawozdań państw członkowskich za okres 2012–2015. COM(2018) 257.
- ⁵⁰ Tamże.
- ⁵¹ HELCOM, 2018. Sources and pathways of nutrients to the Baltic Sea [Źródła i strumienie napływu substancji biogenych trafiających do Morza Bałtyckiego]. Baltic Sea Environment Proceedings No. 153, <https://helcom.fi/media/publications/BSEP153.pdf>, s. 22–26.
- ⁵² Dokument roboczy służb Komisji, drugie plany gospodarowania wodami w dorzeczu – państwo członkowskie: Polska, towarzyszący sprawozdaniu Komisji dla Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie wykonania ramowej dyrektywy wodnej (2000/60/WE) i dyrektywy powodziowej (2007/60/WE), drugie plany gospodarowania wodami w dorzeczu, pierwsze plany zarządzania ryzykiem powodziowym, SWD(2019) 53 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=SWD:2019:53:FIN&qid=1551205988853&from=EN>
- ⁵³ Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Water_statistics#Water_as_a_resource
- ⁵⁴ Eurostat, Water resources: long-term annual average [Zasoby wodne: długoterminowe średnie roczne], <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ten00001/default/table?lang=en>
- ⁵⁵ Komisja Europejska, *wskaźnik kontekstowy WPR C.20 (CTX_SEC_20) Grunty nawadniane* https://agridata.ec.europa.eu/extensions/DashboardIndicators/DataExplorer.html?select=EU27_FLAG_1

- ⁵⁶ Komisja Europejska, wskaźnik kontekstowy WPR C.20, na podstawie danych Eurostatu, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/cap-indicators-doc-c20_2018_en.pdf
- ⁵⁷ Komisja Europejska, wskaźnik kontekstowy WPR C.39 Pobór wody na potrzeby rolnictwa, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/cap-context-indicators-table_2019_en.pdf
- ⁵⁸ Komisja Europejska. Wskaźnik WPR – eksplorator danych. Wskaźnik rezultatu WPR R.08 Procent gruntów rolnych w ramach umów o zarządzanie dotyczących poprawy gospodarki wodnej, https://agridata.ec.europa.eu/extensions/DashboardIndicators/WaterQuality.html?select=EU27_FLAG_1
- ⁵⁹ Komisja Europejska, wskaźnik kontekstowy WPR C.35 (CTX_ENV_35) Wskaźnik ptaków krajobrazu rolniczego, <https://agridata.ec.europa.eu/extensions/DashboardIndicators/DataExplorer.html>
- ⁶⁰ Komisja Europejska, wskaźnik kontekstowy WPR C.36 Status ochrony siedlisk rolnych, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/cap-context-indicators-table_2019_en.pdf
- ⁶¹ Europejska Agencja Środowiska (EEA), Main pressures and threats for habitats – dashboard [Główne presje i zagrożenia dla siedlisk – tablica wyników], <https://www.eea.europa.eu/themes/biodiversity/state-of-nature-in-the-eu/article-17-national-summary-dashboards/main-pressures-and-threats>
- ⁶² Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich na podstawie danych Eurostatu i JRC opartych na badaniu LUCAS.
- ⁶³ Sprawozdania techniczne JRC: Copernicus Land Services to improve EU statistics [Usługa programu Copernicus w zakresie monitorowania obszarów lądowych, mająca na celu poprawę statystyk UE], https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC107832/jrc107832_jrc_tech_rep_copernicus_land_services_to_improve_eu_statistics_final.pdf.
- ⁶⁴ Eurostat, Różnorodność krajobrazu wyrażona wskaźnikiem równomierności Shannona-Wienera, według regionów NUTS 2, 2012 r., [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Landscape_diversity_expressed_by_the_Shannon_evenness_index_by_NUTS_2_regions_2012_\(index_range_%3D_0%E2%80%931\).RyB14.png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Landscape_diversity_expressed_by_the_Shannon_evenness_index_by_NUTS_2_regions_2012_(index_range_%3D_0%E2%80%931).RyB14.png)
- ⁶⁵ Komisja Europejska, wskaźnik kontekstowy WPR C.33 (CTX_ENV_33) Intensywność rolnictwa, <https://agridata.ec.europa.eu/extensions/DashboardIndicators/DataExplorer.html>
- ⁶⁶ Komisja Europejska, wskaźnik kontekstowy WPR C.37 (CTX_ENV_37) Rolnictwo o wysokiej wartości przyrodniczej, <https://agridata.ec.europa.eu/extensions/DashboardIndicators/DataExplorer.html>
- ⁶⁷ Komisja Europejska, wskaźnik WPR – eksplorator danych. Wskaźnik rezultatu WPR R.07 Procent gruntów rolnych w ramach umów o zarządzanie wspierających różnorodność biologiczną lub krajobrazu https://agridata.ec.europa.eu/extensions/DashboardIndicators/Biodiversity.html?select=EU27_FLAG_1
- ⁶⁸ Eurostat, Organic crop area by agricultural production methods and crops [Powierzchnia upraw ekologicznych w podziale na metody produkcji rolnej i uprawy], https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/org_cropar/default/table?lang=en
- ⁶⁹ ADE, CCRI, DG AGRI, ÖIR, *Evaluation on generational renewal [Ocena wymiany pokoleń]*, 2019.
- ⁷⁰ Komisja Europejska. Wskaźnik kontekstowy WPR C.23 Struktura wiekowa osób prowadzących gospodarstwo rolne. Na podstawie danych Eurostatu [ef_m_farmang].
- ⁷¹ Komisja Europejska. Wskaźnik kontekstowy WPR C.24 Poziom wykształcenia rolniczego osób prowadzących gospodarstwo rolne. Na podstawie danych Eurostatu [ef_mp_training].
- ⁷² Obliczenia własne Dyrekcji Generalnej ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich na podstawie danych FADN (do 2018 r.).
- ⁷³ ADE, CCRI, DG AGRI, ÖIR, *Evaluation on generational renewal*, 2019, s. 152.
- ⁷⁴ ADE, CCRI, DG AGRI, ÖIR, *Evaluation on generational renewal*, 2019, s. 178.
- ⁷⁵ ADE, CCRI, DG AGRI, ÖIR, *Evaluation on generational renewal*, 2019.
- ⁷⁶ Komisja Europejska. Wskaźnik kontekstowy WPR C.13 Zatrudnienie w poszczególnych obszarach działalności gospodarczej. Na podstawie danych Eurostatu [lfst_r_lfe2en2].
- ⁷⁷ Należy zwrócić uwagę, że istnieją różne sposoby definiowania „obszarów wiejskich”. Powyższy tekst opiera się na tzw. typologii miejsko-wiejskiej zgodnie ze wspólnymi wskaźnikami kontekstu WPR. Jednak zgodnie z definicją opartą na typologii według stopnia urbanizacji 80,8 % terytorium Polski stanowią obszary wiejskie, a 35,9 % ludności mieszka na obszarach wiejskich. Źródło: Eurostat
- ⁷⁸ Komisja Europejska. Wskaźnik kontekstu WPR C.3 Terytorium. Na podstawie danych Eurostatu [reg_area3] i [urt_d3area].
- ⁷⁹ Komisja Europejska. Wskaźnik kontekstowy WPR C.1 Ludność. Na podstawie danych Eurostatu [urt_gind3], [demo_gind] i [demo_r_gind3].
- ⁸⁰ Komisja Europejska. Wskaźnik kontekstowy WPR C.2 Struktura wieku. Na podstawie danych Eurostatu [demo_r_pjanaggr3] i [urt_pjanaggr3]
- ⁸¹ http://www.salsa.uevora.pt/wp-content/uploads/2020/03/SALSA_GENERAL_POLICY_en.pdf
- ⁸² Komisja Europejska. Wskaźnik kontekstowy WPR C.5 Stopa zatrudnienia. Na podstawie danych Eurostatu [lfst_r_ergau] i [lfst_r_lfe2emprrt].
- ⁸³ Komisja Europejska. Wskaźnik kontekstowy WPR C.7 Stopa bezrobocia. Na podstawie danych Eurostatu [lfsa_pgauws] i [lfst_r_lfu3rt].
- ⁸⁴ Komisja Europejska. Polska – noty faktograficzne dotyczące obszarów wiejskich. Na podstawie danych Eurostatu [ef_lf_size].
- ⁸⁵ Komisja Europejska. Wskaźnik kontekstowy WPR C.8 PKB na mieszkańca. Na podstawie danych Eurostatu [nama_10_gdp], [nama_10_pc], [demo_gind], [nama_10r_3gdp] i [nama_10r_3popgdp] oraz Komisji

-
- Europejskiej. *Wskaźnik kontekstowy WPR C.30 Infrastruktura turystyczna*. Na podstawie danych Eurostatu [[tour_cap_natd](#)] i [[tour_cap_nuts2d](#)]
- ⁸⁶ Komisja Europejska. *Wskaźnik kontekstowy WPR C.9 Wskaźnik ubóstwa*. Na podstawie danych Eurostatu [[ilc_peps01](#)], [[ilc_peps13](#)] i [[ilc_peps11](#)].
- ⁸⁷ Roczne sprawozdanie z wdrażania Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich w Polsce, 2019 r.
- ⁸⁸ FAO 2020, Global Forest Resources Assessment.
- ⁸⁹ Komisja Europejska. *Wskaźnik kontekstowy WPR C.15: Wydajność pracy w leśnictwie*. Na podstawie danych Eurostatu [[for_eco_cp](#)] i [[for_awu](#)].
- ⁹⁰ Biogospodarka w serwisie DataM, JRC: <https://datam.jrc.ec.europa.eu/datam/mashup/BIOECONOMICS/index.html>
- ⁹¹ Europejska Agencja Leków, europejski program nadzorowania konsumpcji weterynaryjnych środków przeciwdrobnoustrojowych (ESVAC). Sprzedaż weterynaryjnych środków przeciwdrobnoustrojowych w 31 państwach w 2018 r. – tendencje w latach 2010–2018, dziesiąte sprawozdanie ESVAC. EMA/24309/2020 https://www.ema.europa.eu/en/documents/report/sales-veterinary-antimicrobial-agents-31-european-countries-2018-trends-2010-2018-tenth-esvac-report_en.pdf
- ⁹² Eurostat. [[aei_fm_salpest09](#)].
- ⁹³ Rzeczpospolita Polska. [Krajowy plan działania na rzecz ograniczenia ryzyka związanego ze stosowaniem środków ochrony roślin na lata 2018–2022](#).
- ⁹⁴ Rzeczpospolita Polska, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/wskazniki-ryzyka>
- ⁹⁵ Rzeczpospolita Polska, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/wskazniki-ryzyka>
- ⁹⁶ Rzeczpospolita Polska. [Krajowy plan działania na rzecz ograniczenia ryzyka związanego ze stosowaniem środków ochrony roślin na lata 2018–2022](#).
- ⁹⁷ Komisja Europejska, Dyrekcja Generalna ds. Zdrowia i Bezpieczeństwa Żywności, [Overview report Sustainable Use of Pesticides](#) [Sprawozdanie ogólne dotyczące zrównoważonego stosowania pestycydów], październik 2017 r.
- ⁹⁸ Rzeczpospolita Polska. *Krajowy program zapobiegania powstawaniu odpadów* – <https://www.gov.pl/attachment/2fa5383b-063f-4bcc-9069-052e489c5fcf>
- ⁹⁹ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Fruit_and_vegetable_consumption_statistics
- ¹⁰⁰ *Wskaźnik otyłości według wskaźnika masy ciała (BMI)*, Eurostat
- ¹⁰¹ <https://ec.europa.eu/jrc/en/health-knowledge-gateway/societal-impacts/burden> Źródło: Eurostat [[aei_hri](#)]
- ¹⁰² (https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/report-preparing-for-future-akis-in-europe_en.pdf)
- ¹⁰³ https://430a.unihohenheim.de/fileadmin/einrichtungen/430a/PRO_AKIS/Synthesis_Report/SYNTHESIS.REPORT.VO_L2.FINAL.REPORT_08_07_2014_VOL_II.pdf
- ¹⁰⁴ http://www.salsa.uevora.pt/wp-content/uploads/2020/03/SALSA_POLICY_EE_en.pdf
- ¹⁰⁵ <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/scoreboard/poland>